

Vanjska politika Sjedinjenih Američkih Država nakon Drugog svjetskog rata

Perko, Dean

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:751027>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-08-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Dean Perko

**VANJSKA POLITIKA SJEDINJENIH
AMERIČKIH DRŽAVA NAKON
DRUGOG SVJETSKOG RATA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODJEL ZA SOCIOLOGIJU

DEAN PERKO

**VANJSKA POLITIKA SJEDINJENIH
AMERIČKIH DRŽAVA NAKON DRUGOG
SVJETSKOG RATA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Mladen Puškarić

Sumentor: dr. sc. Mladen Nakić

Zagreb, 2017. godina

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Svijet uoči kraja rata.....	6
2.1. Budućnost Europe ovisi o Sjedinjenim Američkim Državama.....	7
2.2. Mirovne konferencije	8
2.2.1. Teheranska konferencija	9
2.2.2. Konferencija na Jalti.....	12
2.2.3. Potsdamska konferencija.....	16
3. Nastanak Ujedinjenih naroda	18
3.1. Osnivanje Ujedinjenih naroda	19
3.2. Struktura Ujedinjenih naroda.....	20
4. Hladni rat.....	21
4.1. Početak Hladnog rata.....	24
4.2. Pogoršanje odnosa između Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika i Sjedinjenih Američkih Država	26
5. Trumanova doktrina	29
5.1. Marshallov plan	31
5.2. Sjedinjene Američke Države dolaze u Tursku i Grčku	34
6. Stvaranje Sjevernoatlantskog saveza	36
6.1. Bruxelleski ugovor	36
6.2. Pregovori o stvaranju Sjevernoatlantskog saveza	37
6.3. Struktura i ciljevi Sjevernoatlantskog saveza.....	39
7. Zaključak.....	42
8. Literatura	44

Sažetak

Politika izolacionizma koju su Sjedinjene Američke Države vodile sve do sredine 20. stoljeća naglo se izmjenila nakon napada Japanaca na Pearl Harbor. Krajem 1941. godine SAD su se aktivno uključile u Drugi svjetski rat. Prije toga su u ratu sudjelovali neaktivno, odnosno kroz razne programe kojima su Europi slali materijalnu i financijsku pomoć. Uskoro su slijedili sastanci i mirovne konferencije saveznika – Sjedinjenih Američkih Država, Sovjetskog Saveza i Velike Britanije, koji su se borili protiv sila Trojnog pakta. Na konferencijama se raspravljalo o budućnosti nakon Drugog svjetskog rata. Između ostalog, dogovoreno je osnivanje organizacije Ujedinjeni narodi, koja će u budućnosti brinuti za sigurnost i mir u svijetu. Velike nesuglasice između Saveznika sa zapada i Sovjetskog Saveza rezultirale su zahladnjenjem odnosa i započeo je period Hladnog rata. Hladni rat označava krizno razdoblje između dva bloka u kojem su se velike sile svijeta natjecale u naoružanju i borbi za interesna područja. Usporedno s početkom Hladnog rata u Europi započinje integracija europskih zemalja. Najveći utjecaj na to imale su upravo Sjedinjene Američke Države koje su od kraja rata pomagale europskim državama u obnovi i razvoju. Novom američkom politikom, nazvanom Trumanova doktrina, političari Sjedinjenih Američkih Država odlučnije su se krenuli boriti protiv sovjetskog ekspanzionizma. Marshallovim planom ponudili su Europljanima ogromnu količinu novca kako bi se uz gospodarstvo, podigao i demokratski standard zemalja. Američkim poticajem, 1949. godine osnovan je Sjevernoatlantski savez koji je u slučaju rata trebao štiti europske zemlje od Sovjetskog Saveza i njihovih satelita. Time je započelo čvršće vezanje Sjedinjenih Američkih Država i europskih zemalja te je označilo direktan ulaz Amerikanaca u europsku politiku.

Ključne riječi: Sjedinjene Američke Države, vanjska politika, Hladni rat, Ujedinjeni narodi, Sjevernoatlantski savez, Europa, Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika

Summary

Political isolationism which was led by the United States before the middle of 20th century, significantly changed after Japanese attack on Pearl Harbor. At the end of 1941. year, United States joined the World War II. Before that, they contributed in war inactive with many programs for material and financial help for Europe. Soon after, Allies who fought against the Tripartite Pact, have organized meetings and a peace conference. At conferences they discussed about the future after World War II. and they agreed that they will found Organization of United Nations. Differences between the Allies from the west and the Soviet Union resulted in negative relations and that was beginning of the Cold War. Cold War is crisis period between the two blocks in which the great powers of the world competed in many activities and fight for areas of interest. Simultaneously with the begging of the Cold War in Europe began the integration of European countries. The greatest influence on this had the United States which helped European countries in economy reconstruction and development since the war. the war With the new United States policy, called the Truman doctrine, the politicians of the US have started determined policy against the Soviet Union. The American Marshall plan offered Europeans an enormous amount of money for the economy. After that, North Atlantic Treaty Organization was founded in 1949. with big American encouragement. The main goal of NATO was to protect European countries in the case of the war against the Soviet Union. It marked the beginning of the official cooperation of the United States and European countries and marked the direct entry of the Americans into European policy.

Key words: United States of America, foreign policy, Cold War, United Nations, NATO, Europe, Union of Soviet Socialist Republics

1. Uvod

Tijekom Drugog svjetskog rata odnos Sjedinjenih Američkih Država prema Europi se višestruko promijenio. Američki su političari uvidjeli mogućnost boljeg vezanja s europskim zemljama putem financijskih zajmova, koji su imali veliki značaj za vrijeme rata. Od tada se europski i američki odnosi produbljuju. SAD su našle u zapadnim zemljama Europe prirodne saveznike s kojima će u godinama nakon rata konkretnije surađivati. Time će odnos SAD i Europe postati osnovni čimbenik kreiranja svjetske politike.

Rad se bavi tematikom vanjske politike i utjecaja Sjedinjenih Američkih Država na europske zemlje nakon Drugog svjetskog rata. Glavna hipoteza rada je da su političari Sjedinjene Američke Države znatno utjecali na odnos među državama zapadne Europe te da su dali glavni poticaj europskoj integraciji kako bi zajedno pružili otpor sovjetskom širenju. Cilj rada je prikazati odnos između zemalja Europe i Sjedinjenih Američkih Država, njihovo povezivanje, suradnju i posljedice toga odnosa. U fokus stavljam procese koji su se događali u Europi krajem rata i nakon rata do kraja 40-ih godina 20. stoljeća, a sve kroz angažman američke vanjske politike.

U prvom poglavlju uvodim u temu kroz prizmu ulaska SAD u Drugi svjetski rat. Od tada američki političari više ne vode politiku izolacionizma, već ulaze u rat krajem 1941. godine i aktivno se zalažu za procese u svijetu. Dajem prikaz kako su izgledale mirovne konferencije, koji su njihovi zaključci i posljedice.

Drugo poglavlje nastavljam s tematikom osnivanja Ujedinjenih naroda. Ideja o osnivanju takve organizacije došla je nakon što se shvatilo da Liga naroda, koja je imala za cilj očuvanje mira nije uspjela ispuniti svoju osnovnu zadaću. Američki predsjednik Roosevelt je čvrsto vjerovao u organizaciju takvog tipa te je svoju ideju izložio na mirovnim konferencijama. Nakon toga ukratko donosim prikaz osnivanja UN-a te njegovu strukturu.

U trećem poglavlju s nekoliko definicija preciziram pojam – Hladni rat. Iz tih definicija je vidljivo da je pojam podvrgnut raznim tumačenjima, najčešće radi ideoloških razloga. Dajem uvod zašto je započeo Hladni rat, kako je izgledala prva etapa i tko su glavni akteri.

Četvrto poglavlje se bavi novom američkom vanjskom politikom – Trumanovom doktrinom. Truman je sasvim drugačiji političar, nego što je bio Roosevelt. Mandat je započeo odlukom da će se na Japan baciti dvije atomske bombe, što govori o njegovoj odlučnosti.

Odlučan je bio i u politici prema Sovjetskom Savezu. Za njega je taj odnos bio vrlo jasan – to je sukob između kapitalizma i antikapitalizma. Truman je zapadnoj Europi putem programa gospodarske obnove ponudio pomoć i pridobio ih na svoju stranu.

Peto poglavlje bavi se tematikom osnivanja Sjevernoatlantskog saveza kojim su se Sjedinjene Američke Države i Kanada vojno-politički povezale s europskim zemljama. Time je započeo novi proces vanjske politike Sjedinjenih Američkih Država.

2. Svijet uoči kraja rata

Povijesni napad Japanaca na Pearl Harbor krajem 1941. označio je veliku prekretnicu u do tada rasplamsanom ratu. Napad je od velike historijske značajnosti radi više razloga. U borbenom smislu, to je bio jedan od najžešćih napada na prepad koji je Sjedinjenim Američkim Državama nanio izrazito velike gubitke, a posebno ratnoj mornarici. Japanci su uspjeli povećati svoj utjecaj i proširiti prevlast, zauzeli su Filipine, Singapur, Nizozemsku Indiju, Francusku Indokinu, Tajland i Burmu. Posljedica tog napada bila je ta što su se SAD nakon toga direktno uključile u Drugi svjetski rat.¹ Prije toga, SAD su na više načina pomagale svojim saveznicima. Prvotno, to su činili Zakonom o najmu i zajmu koji je stupio na snagu 11. ožujka 1941. godine. Odlučnost i spremnost pomoći SAD su pokazale i prije toga, kada su 1940. godine Velikoj Britaniji i Kanadi ustupile čak 50 razarača. Značenje toga je da se tim borbenim snagama mogao održati normalan protok prometa i trgovine kroz Atlantski ocean. Tim Zakonom Velika Britanija je dobivala financijsku, ali i materijalnu pomoć, koja im je pomagala u vođenju rata protiv Njemačke. Dogovor je bio da tom svojevrsnom trampom SAD zauzvrat dobe pravo izgradnje pomorskih baza u nekim od britanskih kolonija – na Karibima, u Newfoundlandu itd. Zakon nije predviđao davanje ogromnih sredstava samo Velikoj Britaniji, već i ostalim saveznicima poput Kanade, Kine i Indije. Tada su ta sredstva iznosila oko 50 milijardi dolara, što bi odgovaralo današnjoj vrijednosti od 800 milijardi dolara. Pomoć SAD bila je velika simbolična poruka cijelom svijetu, a ponajprije Velikoj Britaniji čiji su vojnici dobili ogromnu psihičku potporu jer su osjećali da uz njih stoji veliki i moćni saveznik.² Uključenjem SAD u rat dobila se mogućnost širenja njihovog utjecaja svugdje u svijetu, opravdanjem da je to u dobre svrhe, odnosno u svrhe spašavanja svijeta od Trojnog pakta. Vojnim angažmanom američka je vojska bila prisutna u svakom kutku zemlje i američki su vojnici bili raspoređeni svugdje po svijetu. Ne samo da je bujala vojna industrija, nego svaki dio američkog gospodarstva je doživljavao napredak. Tome u prilog idu brojke. Godine 1938. nacionalni je dohodak iznosio 64 milijarde dolara, dok je 1944. godine iznosio 160 milijarde dolara. Nadalje, 1938. godine američka prisutnost u svjetskoj industrijskoj proizvodnji je iznosila 42%, dok je 1947. godine to poraslo na velikih 62%. Izvoz SAD prije rata iznosio je 14% izvoza kapitalističkog svijeta, a nakon rata se povećao na 32,5%. U američkim se bankama nalazilo čak 70% svih zlatnih rezervi kapitalističkih zemalja, što nedvosmisleno govori kakvim su bogatstvom tada SAD

¹ Jochen BLEICKEN, *Povijest svijeta*, Split, 2005., 673.

² Mladen PUŠKARIĆ, *Europska integracija*, Zagreb, 2012., 62.-63.

raspolagale.³ Veliki dio bogatstva koje su tih godina stekli ulagali su u vojna pitanja i obranu. Prema dostupnim podacima su 1920. godine u ulaganja u vojsku iznosila samo 3% BDP-a, što bi bio ekvivalent sadašnjih 40-ak milijardi američkih dolara. Međutim, nama je zanimljivi podatak koliko se ulagalo u tijeku Drugog svjetskog rata rata. Prema nekim izvorima to je bilo čak 44% BDP-a.⁴ Treba biti svjestan da BDP Sjedinjenih Američkih Država 20-ih nije bio isti kao 40-ih godina. On je višestruko porastao.

Već je tijekom ratnih godina bila vidljiva netrpeljivost između saveznika – Velike Britanije, Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza. Naime, iako su surađivali u ratu protiv Njemačke i Japana, i dalje se nije moglo prevladati međusobno nepovjerenje iz ranijih vremena. U savezništvo se ušlo s mnogo rana koje još nisu zacijelile, mnogi stavovi su bili oprečni i to će rezultirati Hladnim ratom o kojem ću se baviti u nastavku ovoga rada. S jedne strane, SAD i Velika Britanija nikako nisu odobravale suradnju Sovjetskog Saveza s Njemačkom između 1939. i 1941. godine. Sovjeti, pak, nisu mogli zaboraviti stav Zapadnih sila prema njihovoj revoluciji početkom stoljeća. Međutim, više od svega su im zamjerali neotvaranje drugog fronta u Europi radi čega su pretrpjeli velike ljudske žrtve. Crvena armija je do 1944. godine, kada se otvorilo novo ratište na zapadu u Normandiji, pretrpjela ogromne gubitke koje se i danas ne može precizno izreći.⁵

2.1. Budućnost Europe ovisi o Sjedinjenim Američkim Državama

Daleko od očiju javnosti vodila se bitka koja je mogla biti opasnija od pravih bitaka na bojnopolju. Produkt tih bitaka može biti u daleko većim razmjerima, nego što su bili sukobi tijekom rata. To je bila bitka za stolovima, gdje su se sastajali čelni ljudi država, izravno i neizravno uključenih u rat. Odluke koje su se donosile iza kulisa krojit će budućnost svijeta. U uvjetima koji su tada vladali, događala su se nespojiva savezništva, nastala radi sebičnih razloga. Prijatelji postaju neprijatelji, a neprijatelji prijatelji. Politika i interesi pojedinaca mogu višestruko promijeniti naličje zemlje. U vidu toga, tijekom Drugog svjetskog rata održale su se mnoge konferencije i sastanci vodećih ljudi koji su se borili protiv sila Trojnog pakta.

Početak kolovoza 1941. godine, nakon javnosti nepoznatih dogovora između Velike Britanije i SAD, dogodio se povijesni susret britanskog premijera Winstona Churchilla i

³ Radovan VUKADINOVIĆ, *Vanjska politika Sjedinjenih Američkih država*, Zagreb, 2008., 12.

⁴ Mladen NAKIĆ, *Sjedinjene Američke Države i globalno okruženje*, Zagreb, 2009., 35.

⁵ David. S. PAINTER, *Hladni rat*, Zagreb, 2002., 27.-28.

američkog predsjednika Franklina D. Roosevelta na ratnom brodu u Atlantskom oceanu. Mjesto susreta izabrano je simbolično te je trebao biti pokazatelj spremnosti na zajedničku borbu. Sam susret označavao je veliku prekretnicu u borbi protiv nacističke Njemačke i njezinih saveznika. Glavna poruka bila je da je njemačka okupacija Europe apsolutno neprihvatljiva i da se ne prihvaća trenutni poredak. Svi zaključci s tog susreta upisani su u dokument pod nazivom Atlantska povelja. Prvotni termin koji se koristio za taj dokument bio je *Zajednička izjava dvojice državnika*, a naziv Atlantska povelja je kovanica londonskog dnevnika Daily Herald. Povelja je potvrdila pravo nacija na samoodređenje i pravo svake države da bira kakav državotvorni oblik želi nakon završetka rata. Naglašena je sloboda plovidbe svjetskim morima, nužnost ekonomske suradnje u svijetu i stvaranje institucija koje će jamčiti sigurnost i mir. Osim toga, u Povelji je sažeto kako se Velika Britanija i SAD odriču teritorijalnih pretenzija, da je potrebno smanjiti trgovinska ograničenja, da se zajednički svijet mora boriti protiv straha i prijetnji i da je potrebno razoružavanje agresorskih zemalja, te općenito svih zemalja nakon rata. Ono što svakako treba naglasiti - Povelja nije pravno obvezujući dokument, već je imala svrhu izjave u kojoj tada dvije najveće kapitalističke i slobodne sile svijeta izriču svoje stavove po pitanju rata i budućnosti svijeta. Iako to nije pravno valjani dokument, on je imao veliku simboličnu težinu. Bio je povod daljnjih dogovora između slobodnog svijeta, a ponajprije je rezultat toga susret u Londonu 24. rujna iste godine, gdje su se okupili predstavnici vlada Belgije, Čehoslovačke, Jugoslavije, Grčke, Luksemburga, Norveške, Nizozemske, Poljske, SSSR-a i sile francuskog generala Charlesa De Gaullea. Na konferenciji su prihvaćena načela prethodno spomenute Povelje kao nit vodilja kako bi svijet trebao izgledati nakon rata. Atlantskom poveljom i susretom predstavnika vlada u Londonu, započeli su međunarodni susreti glavnih stratega koji će se u dogledno vrijeme sastajati mnogo puta, a najvažniji susreti dogodili su se u Moskvi, Casablanci, Kairu, Teheranu, Jalti i Potsdamu.⁶

2.2. Mirovne konferencije

Nakon dogovora između Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država, na redu su bili prvi susreti s vođom Sovjetskog Saveza. Prva se mogućnost javila prilikom odluke o budućnosti sjeverne Afrike, nakon zauzeća tog područja. Sazvala se konferencija u Casablanci u Maroku, na samoj obali Atlantskog oceana. Na žalost Churchilla i Roosevelta, Staljin se nije pojavio, uputivši ispriku kako ne može napustiti svoju državu u tijeku najkrvavije bitke –

⁶ Mladen PUŠKARIĆ, *Europska integracija*, Zagreb, 2012., 61.-64.

okupacije Staljingrada. Usprkos nedolasku Staljina, konferenciji su prisustvovali i francuski generali Charles De Gaulle i Henry Honore Giraud. Uz to što su u Casablanci odluke u Francuskoj bili potisnute u samu pozadinu, situaciju i raspoloženje pogoršale su činjenice kako su dva pozvana generala, zapravo veliki konkurenti. Roosevelt je nakon toga izjavio: „Moja je zadaća bila da dovedem nevjestu u osobi generala Girauda, dok je Churchill bio dužan da dovede generala De Gaullea da odigra ulogu ženika u tom prisilnom braku.“ (Sulzberger, 2009: 306) Na sastanku čelnika odlučeno je da se nakon pobjede u Africi snage Saveznika moraju usredotočiti na rat u Europi. Odlučeno je da je novi cilj napada Sicilija – „mekani trbuh“ nacističke Europe, kako se izrazio britanski premijer. Roosevelt je na konferenciji zaključio da nakon poraza njemačkih, talijanskih i japanskih trupa očekuje njihovu bezuvjetnu predaju.⁷ Tim se zaključcima i odlukama htjelo poslati psihološku poruku i ugoditi Sovjetskom Savezu i Staljinu te nagovjestiti otvaranje novog fronta u Europi za kojim su toliko vapili Saveznici s istoka.⁸

Nedugo nakon konferencije u Casablanci održalo se nekoliko konferencije od manje važnosti, sve do potkraj godine kada su se od 22. do 26. studenoga 1943. u Kairu sastali Roosevelt, Churchill te Chiang Kai-shek⁹. Tema sastanka bila je budućnost Azije i pitanje Dalekog istoka. Dogovorom je podijeljena Azija i odlučeno je da će Japan nakon rata morati vratiti sav prostor koji je osvojio tijekom 20. stoljeća. Ne treba uopće naglašavati od koje je važnosti bila ova odluka, ukoliko znamo da se te kolonije nalaze na prostoru Koreje, Formoze i Mandžurije. Kao što sam naveo, za stolovima se krojila nova slika svijeta i na vagi su bili ogromni ulozi. Raznim ustupcima zapadnih Saveznika, Kina se preobrazila u pravu silu poratnog svijeta, dok je Japan ovim odlukama pretrpio gubitak njegovih najstarijih kolonija.¹⁰

2.2.1. Teheranska konferencija

Teheranska konferencija označila je prvi značajan sastanak velike trojice: Roosevelta, Churchilla i Staljina. Konferencija je održana u okolnostima kada se mijenjao omjer snaga u Europi, nakon velikih uspjeha Crvene armije na domaćem tlu. Od 28. studenog do 1. prosinca 1943. godine raspravljalo se o mnogim temama od krucijalne važnosti. Ovdje treba naglasiti da se u to vrijeme naveliko u državama raspravljalo o tome kako treba posložiti stvari nakon

⁷ Cyrus Leo SULZBERGER, preveo Vlatko Šarić, *Drugi svjetski rat*, Split, 2009., 306.-307.

⁸ Jochen BLEICKEN, prevela Alka Škiljan, Split, 2005., 678.

⁹ Chiang Kai-shek bio je general kineske vojske i vojni diktator za vrijeme Kineskog građanskog rata koji se vodio od 1927. do 1950. godine. U tom ratu je Chiang Kai-shek predvodio Kuomintang koji se borio protiv Komunističke partije Republike Kine na čijem čelu je bio Mao Ce-tung. BLEICKEN, *Povijest svijeta*, 657.

¹⁰ Cyrus Leo SULZBERGER, preveo Vlatko Šarić, *Drugi svjetski rat*, Split, 2009., 307.

završetka rata, kome bi trebalo što pripasti, kome će trebati oduzeti teritorij ili kako „prekrojiti“ teritorij. Često ne gledajući realne okolnosti, prisutna su bila različita nepraktična rješenja. U tom dijeljenju prostora, interesnih točaka i potencijalnog bogatstva - čelnici, diplomati i generali igrali su mnogo uloga kako bi za sebe i svoju zemlju posložili svijet kako njima odgovara. Većinu vremena se vodilo politikom „quid pro quo“¹¹. Često nalazimo u istoj administraciji podijeljena mišljenja, oprečne zaključke i kontradiktorne ideje. U odnosima među Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država postojale su nesuglasice upravo radi različitih koncepcija globalnog ustroja. U takvim međunarodnim okolnostima se odvila Teheranska konferencija.¹² Sulzberger na ciničan način opisuje kako je izgledao susret velike trojice:

Bio je to neobičan sastanak u prijestolnici starodrevnog carstva. Šah je bio figura u rukama ta tri gosta čije su armije zaposjele njegovu državu. Među njima je bio visoki, gotovo golemi Amerikanac na bolničkom stolcu s lijepim, snažnim crtama lica koje su isklesali bolest i smisao za humor, čovjek jednostavnog i uljudnog vladanja. Drugi je bio debeljuškasti, beskrajno uljudni, ali svojehlavi Englez, potomak vojvoda, milijunaša i generala koji se borio da obrani imperij u raspadanju. Zatim maleni, gotovo krhki Gruzijac koji je nekoć bio bogoslov i najtvrdi od njih trojice. Staljin je govorio blago i vladao se neočekivano ljubazno. Slušao je Roosveltove šale na Churchillov račun, ali je malo kada pokazao da ga to zabavlja. Dobio je dosta, a dao malo. (2009: 307)

Stanovit je i dio deklaracije nastao nakon Teheranske deklaracije gdje Velika trojica izražavaju spremnost suradnje u doba mira, ali i nakon rata: „Mi izražavamo svoju odlučnost da naše zemlje rade zajednički kako u ratu, tako i u mirno doba koje će doći. [...] Mi smo se potpuno sporazumjeli u pogledu razmjera i vremena operacija koje će se poduzeti s istoka, zapada i juga.“ (Doddoli, Maradei, 2005: 145) Gledajući retrospektivno, u deklaraciji su iznesene teze u koje vjerojatno nitko ni tada nije vjerovao. U deklaraciji se navodi: „Mi ćemo težiti suradnji i aktivnom sudjelovanju svih zemalja, velikih i malih, čiji su narodi, slično našim narodima, srcem i duhom posvetili uklanjanju tiranije i ropstva, tlačenja i netrpeljivosti. (Doddoli, Maradei, 2005: 145) Zajedno su svijetu željeli poslati poruku kako su suglasni u jednom: „Nikakva sila na svijetu ne može nas spriječiti da uništimo njemačke armije na kopnu, njihove podmornice na moru i da razorimo njihova postrojenja iz zraka.“ (Doddoli, Maradei, 2005: 145-146)

Uz dogovorenu spremnost da će zajedno djelovati u cilju uništenje neprijatelja, na Teheranskoj konferenciji zaključeno je da će se pružiti vojna pomoć Jugoslaviji, dogovoreno

¹¹ Latinska izreka značenja: 'something for something'/'this for that', odnosno: 'nešto za nešto' ili 'to za to'.

¹² Mladen PUŠKARIĆ, *Europska integracija*, Zagreb, 2012., 65.

je otvaranje novog fronta u zapadnoj Europi, te su se Velika Britanija i Sjedinjene Američke Države usuglasile o novim granicama Poljske na Odri i Nisi.¹³

Nama je posebno važan dio zaključka koji se odnosio na naš prostor, odnosno na pomoć Jugoslaviji. Nakon velikih uspjeha u Sjevernoj Africi protiv talijanskih i njemačkih trupa, fokus je prebačen na Europu - na južnu Italiju. Tim slijedom došao je na red i jugoslavenski prostor. Britanska je vlada do tih godina pružala pomoć četnicima i zauzvrat tražila od njih da se svim sredstvima bore protiv okupatora. Kako je reakcija četnika izostala, a trupe Narodnooslobodilačkog pokreta pružale sve veći otpor i uspješnost u svojim akcijama, Britanci su u proljeće 1943. uputili vojnu misiju kako bi utvrdili stvarno stanje snaga i aktivnosti na Balkanu. Tim su putem došli do saznanja da je NOP jedina snaga koja se bori protiv fašističkih neprijatelja, a da četnici čak i surađuju s okupatorima. O takvim odnosima četnika i okupatora izvještavala je i sovjetska vlada. Velika promjena saveznika prema NOP-u i Titu, koji je bio vođa toga pokreta, dogodila se upravo nakon Teherana. Odlučeno je da se jugoslavenskim partizanima pruži „najveća moguća pomoć u opremi i hrani“ (Matković, 1995: 195) te da se omogući prebacivanje ranjenih vojnika iz Oslobođilačkog pokreta u Italiju. Ovo je bila velika pomoć Titovim snagama pošto su od tada tretirani kao izravni saveznici Zapadnih sila.¹⁴

Nadalje, na konferenciji se prvi puta konkretno razgovaralo o projektu budućih Ujedinjenih naroda. O toj temi vrlo je inspiriran bio američki predsjednik Roosevelt koji je očigledno mnogo razmišljao o vremenu nakon rata. On je zatražio Staljina da se povede razgovor o toj važnoj temi. Izrazio je mišljenje kako bi nakon rata trebalo organizirati i osnovati svrshodnu organizaciju koja bi omogućavala dugotrajan mir. Nakon što je Staljin pokazao zainteresiranost za ovu temu i kada je dao pozitivno mišljenje na Rooseveltovu ideju, krenuli su u raspravu kako bi ta organizacija izgledala. Rooseveltova ideja bila je da to bude svjetska organizacija koja bi temelje tražila u antihitlerovskoj koaliciji, a okupljala bi od 35 do 50 nacija. Smatrao je da se ta organizacija ne bi trebala baviti vojnim pitanjima, već pitanjima poljoprivrede, prehrane, ekonomije i zdravstva. Staljin, kao skeptik za sve što se predlaže sa zapada, zanimalo je tko bi prema Rooseveltovom mišljenju trebao tvoriti izvršne organe. Prema američkim i britanskim zamislama, u taj organ treba uključiti: Sovjetski Savez, Veliku Britaniju, Sjedinjene Američke Države, Kinu, dvije dodatne europske države, jednu južnoameričku, jednu bliskoistočnu, još jednu azijsku zemlju te jednu zemlju britanskog dominiona. Već se u jesen 1944. ta ideja počela realizirati kada su se u Washingtonu sastali

¹³ Mladen PUŠKARIĆ, *Europska integracija*, Zagreb, 2012., 65.

¹⁴ Hrvoje MATKOVIĆ, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, Zagreb, 1995., 195.

predstavnicima Velike Britanije, Sovjetskog Saveza, Kine i Sjedinjenih Američkih Država. Tamo su sastavili povelju međunarodne organizacije pod nazivom Ujedinjeni narodi.¹⁵

2.2.2. Konferencija na Jalti

Nešto više od godinu dana od sastanka u Teheranu, dogodila se Konferencija na Jalti. Roosevelt je o novom susretu s Churchillom i Rooseveltom pomišljao već u rujnu 1944. godine. Nakon kontakata američkih diplomata sa sovjetskim, obje strane su se uskladile s time da do sastanka mora ubrzo doći, no sa sovjetske strane su poslana poruke kako Staljin ne želi izlaziti s teritorija SSSR-a te je Jalta na Krimu predložena kao mjesto novog susreta Velike trojice.¹⁶ Već u odmaklom stadiju bolesti, samo dva mjeseca prije smrti, Roosevelt je bio spreman mnogo toga žrtvovati i sa Staljinom dogovoriti velike kompromise. Cijena toga dogovora uključivala je mnoga područja koja nisu bila pod jurisdikcijom SAD, ali svejedno su se našla u političkoj i diplomatskoj trgovini. Prvenstveno se ovdje misli na Kinu i Poljsku.¹⁷ Roosevelt i Churchill su u Jaltu stigli 3. veljače 1945. godine, u subotu, dok je Staljin stigao dan kasnije. U narednih sedam dana održano je osam plenarnih sjednica. Na plenarnim sjednicama najviše se raspravljalo o budućnosti i problemima Poljske, o njemačkom pitanju, odnosno o izgledu buduće Njemačke te o Ujedinjenim narodima.¹⁸

Konferencija na Jalti formalno je započela u nedjelju 4. veljače. Na prvom sastanku susrelo se sveukupno petnaest ljudi, a svaka delegacija brojala je pet članova. Osim Chruščilla, Roosevelta i Staljina, prvom sastanku su prisustvovali ministri vanjskih poslova, vojni šefovi te generali koji će kasnije svoje sjednice održavati zasebno. Prvi dan konferencije protekao je u nešto ležernijem tonu, s mnogo usputnih tema kojima su lideri pokušavali osjetiti bilo prisutnih. U ponedjeljak se na plenarnoj sjednici raspravljalo o budućnosti Njemačke i o okupacijskim zonama. Roosevelt je Staljinu prenio želje Francuza da i oni budu uključeni u taj proces. Naravno, Sovjeti nisu bili skloni toj ideji. Smatrali su da Francuzi ne mogu imati jednak tretman, jer nisu dali ni približan doprinos razvoju situacije i okončanju rata. Roosevelt je smatrao da njihovo veliko iskustvo s Njemcima može biti od koristi i da je od izrazite važnosti da Francuska poveća svoje vojne snage i sudjeluje u okupaciji.¹⁹ Na

¹⁵ Luciano DODDOLI, Manlio MARADEI, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, knjiga prva, Split, 2005., 231.-232.

¹⁶ *Isto*, 147.

¹⁷ Cyrus Leo SULZBERGER, *Drugi svjetski rat*, Split, 2009., 560.

¹⁸ Luciano DODDOLI, Manlio MARADEI, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, knjiga prva, Split, 2005., 147.-148.

¹⁹ Arthur CONTE, *Jalta ili podjela svijeta*, Zagreb, 1968., 179.-193.

inzistiranje Roosevelta i Churchilla da Francuzi dobe jednu okupacijsku zonu, Staljin se naljutio i bio vrlo direktan:

„Vi želite dati jednu zonu Francuskoj. Ne protivim se. Ali se apsolutno protivim da Francuska uđe u međunarodnu kontrolnu komisiju. Ona na to nema pravo. Čak manje od Poljske i Jugoslavije. Ne zaboravite da je u ovom ratu ona otvorila vrata neprijatelju.“ (Conte, 1968: 194) Staljin je svoj vrlo čvrsti stav potkrijepio mnogim činjenicama. Nije htio odustati od svog stava da su Britanci i Sovjeti pretrpjeli ogromne gubitke baš radi popuštanja Francuza i njihove brze kapitulacije. Kako Staljin nije htio odstupiti od svoje teorije, Roosevelt i Churchill su uvidjeli da moraju ponuditi neki kompromis, s time da Britanci nikako nisu željeli da do toga dođe. Na kraju je Roosevelt ponudio jednostavno rješenje koje su svi prihvatili – Francuska će dobiti okupacijsku zonu, a o njihovom utjecaju i uključenosti u kontrolne organe raspravljat će se kasnije. Sljedeća tema bila je ratno pustošenje i reperacije. Sovjeti su ponovno zauzeli vrlo čvrst stav – Njemačka mora platiti sve što je učinila ovim ratom. Izložili su plan da se Njemačkoj treba oduzeti sve tvornice, strojeve i mašine, a u roku deset godina dužni su plaćati ratnu odštetu u tvorničkim proizvodima. Britanci su bili izrazito skeptični prema ovom sovjetskom planu te su predložili da se osnuje komisija koja će donijeti konačnu odluku. Američka je administracija smatrala da se mora biti senzibilan prema njemačkom narodu i da moraju misliti o budućnosti Njemačke. Kako bi se približio Staljinu, Roosevelt je iznio stav da Njemačka mora biti dovoljno jaka, ali nikako da standard bude viši nego što je u Sovjetskom Savezu, te da Njemačkoj treba ostaviti dovoljno svega da mogu održavati stagnaciju i da imaju tek onoliko koliko im je potrebno za preživljavanje. Na kraju svega, prevladalo je mišljenje da se treba osnovati posebna komisija koja će se baviti tom odlukom. Organizirana je komisija sa sjedištem u Moskvi od delegata tih triju velikih zemalja.²⁰ Vrlo lako se mogu iščitati stavovi i bojazan Churchilla i Roosevelta. Sovjeti su nametali stavove kojima bi se oslabila i Francuska i Njemačka. Time bi Europa bila sasvim oslabljena i sovjetski utjecaj bi apsolutno prevladao. Velika Britanija, koja je svojim geografskim položajem pomalo izolirana od ostatka Europe, tako bi ostala jedina europska sila koja se može suprotstaviti komunističkom utjecaju sa istoka.

Početak trećeg dana konferencije obilježen je raspravom o Organizaciji ujedinjenih naroda. Fokus rasprave bilo je pitanje primjena veta. Sovjeti su tražili da se veto može koristiti i prije nego što točka stigne na dnevni red Ujedinjenih naroda. S druge strane, Britanci i Amerikanci su smatrali da je to neprihvatljivo, žestoko braneći demokratski stav da se ne može unaprijed zabraniti rasprava. Nakon toga, raspravljalo se o vrlo kompleksnoj temi

²⁰ Isto, 196.-197.

– budućnosti Poljske. Za angloamerikance bilo je važno da Poljska bude neovisna, da se poštuje volja naroda, a oko granica su bili spremni na kompromis. Staljin je istaknuo da želi jaku i snažnu Poljsku, naglašavajući da su kroz povijest agresori dvaputa iskoristili prostor Poljske za napad na njih. Samim time, poslao je jasan stav da se to više ne smije ponoviti i da je jaka Poljska pitanje „života i smrti“. ²¹

Četvrti dan konferencije, srijeda, nije donijela neke velike pomake u dogovorima Velike trojice. Međutim, četvrtak je bio najsadržajniji dan Konferencije i prožet s mnogo sastanaka. Na zasebnom sastanku Roosevelta i Staljina, Roosevelt je tražio od Sovjeta da što prije objave rat Japanu. Dogovorili su da će Sovjeti objaviti rat Japanu tri mjeseca nakon kapitulacije Njemačke, a da će zauzvrat dobiti mnoga, resursima bogata područja. Tim dogovorom dobili su najbogatiji dio otoka Sahalina i Kurilskih otoka, sve mandžurske željezničke puteve i luku Dairen kojom su dobili izlaz na Žuto more. Dogovorili su i kako će izgledati budućnost Koreje i Indokine – uvest će vladu koja će se sastojati od jednog Rusa, jednog Amerikanca i jednog Kineza. Ovdje je vrlo značajna činjenica što je to bio Rooseveltov prijedlog, a Staljin je bio taj koji je propitkivao zašto se želi izolirati Britance i kako će oni na to reagirati. ²²

Zadnja tri dana Konferencije protekla su u raspravama oko dovršavanja akcija na sjeverozapadu Europe, oko bombardiranja njemačkih baza, pomaganja Kine i sukladno tome jačem udaru na Japan. Kroz cijelu Konferenciju pitanje budućnosti Poljske nekoliko puta je bilo na dnevnom redu. U petak 9. veljače ponovno su Sovjeti pokrenuli raspravu o tome kako će izgledati buduća Poljska vlada. Churchill i Roosevelt htjeli su osigurati uvjete u kojima će narod samostalno izabrati buduće političke vođe, no stječe se dojam kako su Sovjeti to na sve moguće načine htjeli izbjeći. Englezi i Amerikanci tražili su da svi zajedno nadgledaju izbore kao što je to učinjeno u Italiji u Grčkoj. ²³ Naravno, Sovjeti su željeli jaku Poljsku državu, ali i vladu koja će u prvom redu odgovarati njima. Uzme li se u obzir sve što se dogodilo u sljedećih nekoliko godina, Staljin je već tada krenuo u misiju širenja komunizma po Europi. Radio je to vrlo taktično, kao pravi strateg koji vještom diplomatskom manipulacijom želi doći do jasno postavljenog cilja. Sasvim je sigurno da su Churchill i Roosevelt već tada bili svjesni koji su planovi Sovjeti, ali shvaćajući prirodu ovih dogovora nikako nisu mogli otvoreno istupati i tražiti suprotno od Sovjeta. Čitajući sve Sovjetske zahtjeve na Konferenciji, lako je primjetiti kako su pregovori tekli na način da se često išlo na ruku

²¹ Arthur CONTE, *Jalta ili podjela svijeta*, Zagreb, 1968, 199.-206.

²² *Isto*, 219.-228.

²³ *Isto*, 231.-236.

Stajinu – prvo je njegova delegacija dala svoje mišljenje, a onda je uslijedilo kompromisno dogovaranje kako će se određeni problem riješiti.

Vikend u Jalti počeo je maksimalno konstruktivno. Staljin i Roosevelt potvrdili su prijašnji dogovor o akcijama na Japan. Nakon toga, Velika trojica dogovorili su da se treba riješiti i stanje u Jugoslaviji – poslat će brzopjav s potpisom Velike trojice sa savjetom da Tito i Šubašić zajedno osnuju vladu nacionalnog jedinstva uz uvjete: da njihov sporazum stupi istog momenta na snagu, da prijeratna Narodna skupština treba ući u Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije i da svi zakoni toga vijeća budu podneseni novoj ustavotvornoj skupštini. Također, Staljin je pristao na ideju da se u svu poslijeratnu diplomaciju na strani pobjednika uključi i Francuska. To je bio Sovjetski ustupak za Poljsku. Večer je protekla kao i nekoliko prije njih. Svaki dan je jedna delegacija bila zadužena za pripremu večere. Predzadnji dan Konferencije pripao je britanskoj delegaciji. Večer je protekla uz mnogo zdravica. Nazdravljalo se engleskom kralju, predsjedniku SAD, predsjedniku Prezidijuma Vrhovnog sovjeta Kalinjina. Ovakve zdravice su često služile za izjašnjavanje prekrivenih stavova kroz anegdote ili pošalice. Te večeri Roosevelt je ispričao jednu anegdotu: tijekom prvog mandata koji je služio, prva dama, gospođa Roosevelt prilikom posjete jednoj školi ostala je začuđena kada je u razredu opazila geografsku kartu koja je u samom centru imala veliku bjelinu. Upitala je školsko osoblje zašto je to tako i dobila odgovor da je to prostor SSSR-a o kojem je tada bilo pomalo zabranjeno govoriti. To je ostavilo ogroman utisak na prvu damu te je to prepričala svom mužu. Roosevelt je zaključio anegdotu s riječima da ga je upravo to nagnalo da se obrati Sovjetima da uspuštave bolje diplomatske odnose.²⁴

Konferencija u Jalti ili „podjela svijeta“ kako je neki nazivaju, završena je u nedjelju 11. veljače. Toga dana donešeno je nekoliko važnih dokumenata koji su bila osnovica za poslijeratnu diplomatsku politiku Velike trojice. Donijeli su Službeni izvještaj koji se sastojao od devet točaka: I. Poraz Njemačke, II. Okupacija i kontrola Njemačke, III. Reparacije koje duguje Njemačka, IV. Konferencija Ujedinjenih naroda, V. Deklaracija o oslobođenoj Europi, VI. Poljska, VII. Jugoslavija, VIII. Konferencija ministra vanjskih poslova i IX. Jedinstvo u miru kao i u ratu. Odlučeno je da se taj jednaki izvještaj objavi u isto vrijeme u Washingtonu, Londonu i Moskvi 12. veljače u 16.30 sati po jaltskom vremenu.²⁵

Ogroman je značaj ove Konferencije u Jalti. Iz svega napisanog vidljivo je da se s pravom konferencija naziva i „podjelom svijeta“. Pao je dogovor oko podjele Njemačke i Berlina u

²⁴ Arthur CONTE, *Jalta ili podjela svijeta*, Zagreb, 1968., 241.-249.

²⁵ *Isto*, 251.-259.

četiri okupacijske zone. Churchill i Roosevelt smatrali su velikom diplomatskom pobjedom to što su uspjeli uvjeriti Staljina da se i Francuska uključi u proces okupacije Njemačke. Velik uspjeh bio je što se Francusku uključilo u Allied Control Council čime je dobila na značaju i povećao se utjecaj Francuza u poslijeratnom svijetu. Zaključci su bili mnogi – Europa je podijeljena i spremna na invaziju Sovjetske ideje uređenja sustava; dogovoreno je da će se „u Njemačkoj provoditi sustavna politika denacifikacije, demilitarizacije i decentralizacije.“ (Puškarić, 2012:66)

Zajednički dogovor Velike trojice s pravom se može označiti kao prekretnica u međunarodnoj politici. Sjedinjene Američke Države ovim dogovorom bit će mnogo prisutnije u svjetskoj politici. Prije rata, Amerikanci su vodili svojevrsnu politiku izolacionizma ne želeći se dublje petljati u unutarnje stvari ostalih država. Nakon Jalte i završetka rata, otvara se sasvim novo razdoblje vanjske politike SAD. Od tada, Sjedinjene Države bit će mnogo prisutnije u „tuđem dvorištu“, borit će se sa Sovjetskim Savezom za interesna područja, a ponajprije područja obilna naftom. Prema Williamu Engdahlu, Britanski i Američki naftni interesi nakon 1945. su višestruko porasli, nego što su bili prije rata. Dogovorima koji su nastali i prije Konferencije u Jalti Anglo-amerikanci su novi i jači svijet vidjeli u tri stupa. Prvi bi bio Međunarodni monetarni fond – njime bi se u slučaju financijske potrebe pomagalo drugim zemljama. Drugi stup bila bi Svjetska banka – ona će drugim zemljama davati velike zajmove (uz velike kamate) za javne državne radove. Treći stup bio bi Opći sporazum o carinama i trgovini – zadužen za održavanje slobodne trgovine.²⁶

2.2.3. Potsdamska konferencija

Franklin Delano Roosevelt, jedan od najznačajnijih predsjednika Sjedinjenih Američkih Država, umro je samo tri mjeseca nakon Konferencije u Jalti. Nije uspio dočekati potpisivanje kapitulacije Njemačke u Berlinu 9. svibnja 1945. godine.²⁷ Nasljeđuje ga Harry S. Truman, sasvim drugačiji političar. Za američke prilike, mogao bi se svrstati čak i u neočekivanog predsjednika. Naime, Roosevelt je imao najbolje moguće obrazovanje, bio je vrlo ugledan te dolazio iz aristokratske obitelji koja je iznjedrila već jednog predsjednika – njegova strica Theodorea Roosevelta. S druge strane, Truman je bio iz ruralne sredine, poticao iz srednje klase te nikad nije nastavio školovanje nakon srednje škole. Bez ikakvog iskustva u vanjskoj

²⁶ F. William ENGDAHL, *Stoljeće rata*, Zagreb, 2004., 154.-155.

²⁷ Luciano DODDOLI, Manlio MARADEI, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, knjiga prva, Split, 2005., 149.

politici, Truman nije odavao veliku dozu optimizma kritičarima svoga doba.²⁸ Osim što je napravio dosad najveće iznenađenje u kratkoj povijesti politike Sjedinjene Američke Države, učinio je i neočekivani prvi potez nakon što je izabran. Dan nakon što je izabran, u javnost je izašao sa starijim primjerkom Chicago Tribunea²⁹ na čijoj je naslovnici stajalo: „Dewey pobijedio Trumana“. Time se obračunao s analitičara koji su tvrdili da izbore nikako ne može dobiti.³⁰ Truman se nije razlikovao samo svojim podrijetlom i obrazovanjem, već je o odnosima u svijetu gledao na potpuno drugačiji način nego njegov prethodnik. Bio je svjestan Rooseveltove veličine i svojih mana. Donekle ugledan u užim krugovima, ali nikako veličina od svjetskih razmjera, morao je odabrati kojim putem će se kretati njegova politika. Rooseveltova pragmatičnost bila je očita u svakom njegovom potezu, vrlo vješt diplomata koji je predsjedavao čak tri puna mandata i započeo četvrti³¹, bio je veliki uteg za Trumanov početak. Međutim, Truman se od samog početka dobro snašao u svojoj novoj ulozi. Vodio se pravilima, vrlo rijetko instinktom. Na odnos između dviju velikih sila gledao je kao na odnos, odnosno sukob komunizma protiv antikomunizma.³²

Rooseveltova politika i ideja o „četiri svjetska policajaca“ ubrzo je srušena. U taj plan Rooseveltova je ideja bila uvesti Kinu koja bi održavala ravnotežu u Aziji. S jedne strane, vrlo logičan potez pošto je Kina već tad pokazivala određenu snagu i želju za uključivanjem u svjetska pitanja. Problem je bio taj što se u Kini rasplamsao građanski rat te se Kina nije mogla baviti ničime drugim osim svojim problemima. Uz građanski rat, drugi veliki problem bio je velika nerazvijenost i siromaštvo pojedinih kineskih regija. Već u Potsdamu taj Rooseveltov san je sasvim srušen. Velika trojica, u sasvim novom ruhu, susrela su se u od 17. srpnja do 2. kolovoza u ladanjskoj kući u Potsdamu, predgrađu Berlina. Mjesto je kao i inače odabrano prema Staljinovoj želji. Potsdam je bio smješten u sovjetskoj zoni te se do tamo poprilično lagano moglo doći vlakom. „Željezni čovjek“, Staljin, izbjegavao je sva udaljena mjesta iz jednog prostog razloga – mrzio je letjeti avionom.³³ Konferencija u Potsdamu bila je ujedno i posljednja ratna konferencija kojom se nije postiglo puno. Američka i britanska delegacija nagovarala je Sovjete da prihvate prethodno dogovoreno obećanje o napadu na Japan, a dogovoreno je i da će granice Poljske biti određene kasnije. Samim time što su

²⁸ Henry KISSINGER, *Diplomacija*, Zagreb, 2000., 378.

²⁹ Vodeći dnevni list u Chicagou.

³⁰ Patrick BROGAN, Chris GARRATT, *Američka politika za početnike*, Zagreb, 2006., 68.

³¹ Ustav Sjedinjenih Američkih Država nije ograničavao predsjednika na samo dva mandata, no nakon što je George Washington odbio treći mandat, smatralo se da predsjednik ne bi trebao imati više od dva mandata. Sve do Franklina Roosevelta to je i bilo tako. Radi situacije koja je tada bila u svijetu, Roosevelt je bio biran čak četiri puta. Nakon toga, amandmanom je 1951. godine u Ustav stavljena odredba o ograničenju na dva mandata.

³² Peter CALVOCORESSI, *Svjetska politika nakon 1945.*, Zagreb, 2003. 29.

³³ Henry KISSINGER, *Diplomacija*, Zagreb, 2000., 375.-387.

Poljaci već ušli u Njemaču i istjerali Njemce iz istočnog dijela ovo je bio samo izgovor. Tijekom Konferencije američki predsjednik je dobio obavijest da je prva eksperimentalna atomska bomba u New Mexico uspjela. S tom obavijesti, Truman je bio svjestan da mu Sovjeti više ne trebaju kako bi natjerali Japance na kapitulaciju.³⁴ Britanci, koje je na Konferenciji predvodio novi britanski premijer Clement Attlee – vođa britanskih laburista, nisu imali ulogu kakvu su imali u doba Churchilla. Glavnu riječ vodili su Staljin i Truman. Zaključcima s Konferencije određena je budućnost njemačkog naroda, a samim time i budućnost nove poslijeratne Europe. Dogovorom je poništena njemačka aneksija nakon 1937. godine, dogovorena je podjela Njemačke u četiri okupacijske zone te je donesen sporazum o ratnim reparacijama. Time je Njemačka kao država praktično prestajala postojati. Raspuštene su sve institucije koje donose odluke, sva industrija i ekonomija preuzeta je od strane ratnih pobjednika. Osnovane su institucije koje će vladati Njemačkom u slijedećem razdoblju – European Advisory Commission i Allied Control Council. U tim institucijama glavnu ulogu igrat će Sovjeti, Amerikanci, Britanci i novi umjetno pridruženi pobjednik Francuska. Odlučeno je i provođenje famoznih četiri D: denacifikacije, demokratizacije, decentralizacije i demilitarizacije Njemačke. Ono što je bilo najvažnije, iz perspektive buduće europske integracije, Njemačka je prošla mnogo bolje nego što se prvotno očekivalo. Dogovorima u Potsdamu Njemačka nije uništena i nije pretvorena u pastoralnu zemlju. Njemačkoj će se dopustiti da se razvija u pravu demokratsku državu, ali uz čvrstu i predanu kontrolu Centralnog Allied Councila, institucije koja je predstavljala i vodila savezničku politiku. Kako bi se zemlja razvila u pravo i cjelovito demokratsko društvo, bilo je nužno dopustiti i političko djelovanje stranaka. Djelovanje je dopušteno samo onim strankama koje nisu bile u nikakvom dosluhu ili suradnji s nacistima. Dopuštena je i potpuna sloboda medija. Samim time Njemačka je imala sve predispozicije da postane zdrava država s jakom privredom, baš onakva kakva je Europi trebala da suzbije eventualnu sovjetsku propagandu sa istoka.³⁵

3. Nastanak Ujedinjenih naroda

Velike grozote tijekom Drugog svjetskog rata ostavile su na političare veliki trag. Takve poruke i zaključci su barem slani s mnogih konferencija i sastanak tadašnjih vođa. Rat takvog razmjera više se nikad nije smio dogoditi i svijet je konačno bio spreman raditi nešto po tom pitanju. Na konferencijama se povelu konkretna rasprava o osnivanju nove

³⁴ Cyrus Leo SULZBERGER, *Drugi svjetski rat*, Split, 2009., 610.

³⁵ Mladen PUŠKARIĆ, *Europska integracija*, Zagreb, 2012., 67.-70.

organizacije koja će brinuti za svjetski mir, nakon što Liga naroda nije uspjela ispuniti svoju osnovnu zadaću. Rezultat nastojanja, iz još ratnih dana, je osnivanje Organizacije ujedinjenih naroda.. Osnovna pretpostavka osnivanja takve organizacije bila je da će veliki saveznici biti složni i nakon rata i da će sva njihova buduća politička nastojanja ići u svrhu očuvanja svjetskog mira.³⁶

Prvi razgovori o ideji osnivanja nove organizacije krenuli su 1941. godine nakon što su Saveznici shvatili da Liga naroda nije ispunila svoju glavnu zadaću – očuvati svjetski mir. Prvi korak tome bilo je potpisivanje Londonske deklaracije. Navedenu deklaraciju potpisali su Velika Britanija, izbjegličke vlade Belgije, Čehoslovačke, Grčke, Francuske, Jugoslavije, Luksemburga, Nizozemske, Norveške, Poljske i četiri Britanska dominiona.³⁷ U Londonskoj deklaraciji stoji: „Jedina istinska osnovica trajnog mira jest dobrovoljna suradnja slobodnih naroda u svijetu u kojem, oslobođeni prijetnje agresijom, svi mogu uživati ekonomsku i socijalnu sigurnost.“ (Doddoli, Maradei, 2005: 223)

Nakon toga su Franklin D. Roosevelt i Winston Churchill u nekoliko navrata komunicirali o toj ideji i kako bi se organizacija trebala strukturirati. Cilj je bio jasan – pokrenuti organizaciju mira i kolektivne sigurnosti. Prvotna ideja Roosevelta je bila da organizacija djeluje kroz četiri velika naroda koji će biti svjetski policajci – Kina, Sovjetski Savez, Velika Britanija i Sjedinjene Američke Države. Prva zadaća bila bi naoružanje organizacije kako bi u slučaju opasnosti mogla brzo i efikasno djelovati. Ukoliko bi neka država prijetila kolektivnom miru – prvo bi se blokirala, a nakon toga onesposobila bombardiranjem. Željeli su očuvati potpuni mir najmanje 25 godina, barem za života tadašnje generacije. Već na Teheranskoj konferenciji se o organizaciji Ujedinjenih naroda raspravljalo konkretno, a na Konferenciji u Jalti Roosevelt, Churchill i Staljin dogovorili su da će u Vijeću sigurnosti – budućem organu Ujedinjenih naroda, osigurati velikim silama stalan položaj koji bi se odražavao u pravu veta prilikom svih velikih političkih odluka.³⁸

3.1. Osnivanje Ujedinjenih naroda

Nakon nekoliko godina rasprave o obujmu buduće organizacije, o glavnim ciljevima i pravima koje bi imale velike sile, dogovorena je Osnivačka skupština koja je trajala od 25. travnja do 26. lipnja 1945. godine u San Franciscu. Tom prilikom donijeta je Povelja

³⁶ Jochen BLEICKEN, *Povijest svijeta*, Split, 2005., 706.

³⁷ Luciano DODDOLI, Manlio MARADEI, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, knjiga prva, Split, 2005., 223.

³⁸ *Isto*, 229.-230.

Ujedinjenih naroda koja je stupila na snagu 24. listopada 1945. godine.³⁹ Na skupštini su bili nazočni predstavnici 50 od 51 zemlje potpisnice (Poljski predstavnici nisu bili prisutni radi problema oko priznavanja vlade)⁴⁰. Skupština je bila jako dobro praćena u javnosti, usprkos tome što su delegacije vodili ministri vanjskih poslova, a ne predsjednici ili premijeri država. Tijekom skupštine bile su vidljive razlike među glavnim silama, ponajprije između vizije Sjedinjenih Država i Sovjetskog Saveza. Najveća rasprava se vodila oko pitanja veta. Sovjeti su prema prethodnim razgovorima potraživali veto kod svih proceduralnih pitanja, što Amerikanci i Britanci nisu htjeli prihvatiti. Nakon što se prijetilo prekidom rada skupštine, Amerikanci i Britanci su morali prihvatiti sovjetske potražnje, na uštrb manjih zemalja kojima se taj prijedlog nikako nije svidao.⁴¹

U povelji stoji da zemlje potpisnice potvrđuju vjeru u osnovna prava čovjeka, u njegovo dostojanstvo i vrijednost, u jednakost muškaraca i žena, malih i velikih naroda, te da su Ujedinjeni narodi stvoreni kako bi se poštivala načela međunarodnog prava. Tome se nadodaje da trebaju biti korektni jedni prema drugima kako bi međusobno mogli živjeti u miru i blagostanju. Poveljom su donijeta četiri glavna cilja: održavanje mira i sigurnosti, razvijanje prijateljskih odnosa među nacijama i poštovanje prema samoopredjeljenju naroda, suradnja na rješavanju svih ekonomskih, socijalnih ili humanitarnih nedaća, te usklađivanje djelovanja naroda kako bi se postigli zajednički ciljevi.⁴²

3.2. Struktura Ujedinjenih naroda

Ujedinjeni narodi imaju šest glavnih organa: Generalnu skupštinu, Vijeće sigurnosti, Ekonomsko-socijalno vijeće, Starateljsko vijeće, Međunarodni sud pravde i Tajništvo. Generalna skupština i Vijeće sigurnosti imaju najveću ulogu, jer se oni brinu za očuvanje mira i sigurnosti. Generalna skupština okuplja predstavnike svih zemalja članica te je središnje tijelo Ujedinjenih naroda. Vijeće sigurnosti ima pet stalnih članica – Sjedinjene Američke Države, Sovjetski Savez, Veliku Britaniju, Francusku i Kinu. Uz stalne članice, svake dvije godine biraju se šest nestalnih članova.⁴³ Na ovom primjeru vidimo da je Rooseveltova ideja oko četiri velikih policajaca djelomično zaživjela, no nadodana je još i Francuska radi ravnoteže u Europi. Tajništvo je najviše upravno tijelo Ujedinjenih naroda kojemu je na čelu

³⁹ Jochen BLEICKEN, *Povijest svijeta*, Split, 2005., 706.

⁴⁰ Luciano DODDOLI, Manlio MARADEI, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, knjiga prva, Split, 2005., 232.

⁴¹ Livia KADUM, *Pedeset godina Ujedinjenih naroda*, Politička misao: časopis za politologiju, Vol. 32, Zagreb, 1995., 216. [<http://hrcak.srce.hr/110691>] pristup ostvaren 5.1.2017.

⁴² Luciano DODDOLI, Manlio MARADEI, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, knjiga prva, Split, 2005., 232.-233.

⁴³ *Isto*, 233.

glavni tajnik. Međunarodni sud za cilj ima savjetovanje Generalne skupštine te rješavanje međunarodnih pravnih sporova. Ekonomsko-socijalno vijeće, kao i što sam naziv govori, ima područje djelovanja u privredi, socijalnim pitanjima, zdravstvu i odgoju. Generalna skupština nadgleda rad svih tijela te bira članove svih vijeća i imenuje glavnog tajnika na prijedlog Vijeća sigurnosti. Uz ta tijela, Ujedinjeni narodi imaju još mnogo specijaliziranih ustanova i komisija. Najvažnije su Međunarodna banka za obnovu i razvoj, Međunarodni monetarni fond, Svjetska zdravstvena organizacija, Organizacija za prehranu i poljoprivredu i mnoge druge.⁴⁴

4. Hladni rat

Čitajući povijesnu literaturu naići ćete na mnoga objašnjenja što je hladni rat, koje su njegove značajke, kada je počeo i završio, tko je za to kriv, te koje su posljedice. Često se taj pojam pokušavao i zaobilaziti jer su mnogi smatrali da takav rat nije ni postojao. Raymond Claude Ferdinand Aron, francuski filozof i novinar, prilikom jedne rasprave je rekao:

Misao o Hladnom ratu konfuzna je jer se čini da su Sovjetski Savez i Sjedinjene Američke Države – ili sovjetski tabor i tabor takozvanih demokratskih država ili kapitalističkih država – u ratu, što, u stvari, nije slučaj. Doduše, postoji sukob između ovih dviju sila ili grupa sila, ali takav sukob je osjetljiviji od običnog suparništva država u doba mira, i uključuje upotrebu nekih metoda koje su se u drugim okolnostima u prošlosti upotrebljavale samo u ratu; no, bez sumnje, on nije sličan ratu u tradicionalnom smislu te riječi. U stvari, nigdje se nisu ruske i američke armije zaratile.“ (Ibler, 1971: 450)

Dok Beogradska *Politička enciklopedija* iz 1975. Hladni rat objašnjava kao:

periodom razvoja međunarodnih odnosa poslije Drugog svjetskog rata obilježenim krajnjim zaoštrenostima među velikim silama – SAD-om, Velikom Britanijom i Francuskom s jedne strane i SSSR-a s druge strane. On je rezultat nemogućnosti da se između glavnih nosilaca borbe antihitlerovske koalicije pronađe rješenje njemačkog pitanja i niza drugih koja su se ticala organiziranja međunarodnog mira i sigurnosti ..., ...koji je trajao skoro dva desetljeća. (313. str.)

Zagrebačka *Hrvatska enciklopedija*, tiskana 2002. godine isti pojam objašnjava:

„razdobljem međunarodnih odnosa od kraja četrdesetih do početka devedesetih godina obilježeno međusobnim suprotstavljanjem i nadmetanjem SAD-a i SSSR-a te njihovih saveznika u globalnim geopolitičkim, ekonomskim, strateškim i drugim odnosima.“ (266. str.)

⁴⁴ Jochen BLEICKEN, *Povijest svijeta*, Split, 2005., 706.

Promotivši samo ove tri definicije lako je zaključiti kako ima mnogo različitih poimanja što je bio Hladni rat i koliko dugo je trajao. Taj pojam vrlo često ovisi o autorovom shvaćanju međunarodnih odnosa i politike te povezivanju događaja u prošlosti. Prema Davidu S. Painteru obilježja Hladnog rata dominirala su u međunarodnoj politici i odnosima više od četrdeset i pet godina, od 1945. do 1991.⁴⁵ Hladni rat je u potpunosti kreirao vanjsku politiku i međunarodne odnose u svijetu nakon Drugog svjetskog rata. To razdoblje obilježilo je ogromnu napetost između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza, njihovu utrku u raznim sferama gospodarstva, naoružanju i tehnologiji. Svijet je doživio veliku podjelu na zemlje koje su se opredijelile s jedne strane na kapitalizam, a s druge strane na socijalizam, odnosno komunizam. Najveću žrtvu tog suparništva podnijele su zemlje Trećeg svijeta gdje se događala borba za interesna područja. Političke elite u SAD to razdoblje su iskoristili kao opravdanje za širenje moći i utjecaja širom svijeta. Ogroman gospodarski zalet proizašao iz dobre pozicije SAD u Drugom svjetskom ratu, bio je iskorišten u pravom smislu riječi. Svoj su utjecaj proširili po cijelom svijetu, često ne birajući sredstva. Josif Visarionovič Džugašvili, češće zvani Staljin, nove okolonosti je iskoristio kao opravdanje za unutrašnji represivni režim i samim time je uspio održati nedemokratsku vladu i Komunističku partiju na vlasti.⁴⁶

Mnogi istaknuti znanstvenici i diplomati navode kako je Hladni rat u međunarodne odnose unio dozu stabilnosti. Usprkos velikim napetostima između zemalja koje su se svrtstale u zapadni, odnosno istočni blok, smatraju da je svijest o mogućim posljedicama korištenja nuklearnog oružja donijela određenu sigurnost. Ta stabilnost i sigurnost očitovala se u djelovanju velikih sila, jer nikad nisu prošli onu kritičnu točku – korištenje tog ubojitog oružja. Vanjska politika se pažljivo vodila upravo radi znanja što se nepažljivošću može dogoditi.⁴⁷

Iz svega napisanog, mnoge stvari još nisu u potpunosti jasne. Tim problemom se bavio Vukadinović koji postavlja složeno pitanje: kad je zapravo Hladni rat izbio? Ukoliko se složimo s histografijom kako je termin hladni rat nastao 1947. godine, pitanje se samo od sebe postavlja. John. F.O. Conor početak Hladnog rata smješta u vrijeme nakon Oktobarske revolucije, dok britanski autor Philip Winsdor Hladni rat smješta u vrijeme kad se počelo opširnije raspravljati o tzv. njemačkom pitanju. On smatra kako je Njemačka i njezina

⁴⁵ Početak toga razdoblja smatra godinu završetka rata koja ujedno označava formalan početak stvaranja novog svijeta nakon Drugog svjetskog rata. Godina 1991., prema autoru, označava kraj Hladnog rata raspadom Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika.

⁴⁶ David S. Painter, *Hladni rat*, Zagreb, 2002., 12.

⁴⁷ Mladen NAKIĆ, *Sjedinjene Američke Države i globalno okruženje*, Zagreb, 2009., 27.

budućnost središnje pitanje Hladnog rata. Evan Luard, također britanski autor, vrlo je precizan kod određenja početka Hladnog rata. On početak smješta na 5. siječanj 1945. godine kada je Sovjetski Savez priznao Privremenu vladu Poljske, a Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija su i dalje nastavile priznavati poljsku izbjegličku vladu koja se tada nalazila u Londonu. Autori iz Sovjetskog Saveza i istočnoeuropskih zemalja su nešto drugačijeg mišljenja. Početak Hladnog rata smještaju dolaskom nove Trumanove administracije koja je bitno promijenila kurs politike svojih prethodnika. Navode kako je Roosveltova administracija više pokazivala želju za suradnjom i prijateljstvom. Čeh Vladimir Sojak smatra da su za Hladni rat prvenstveno krive kapitalističke zemlje koje su ga pokrenule protiv Sovjetskog Saveza i drugih zemalja koje su imale karakteristike socijalizma. Kao argument tome navodi Marshallov plan iz ekonomske perspektive te Trumanovu doktrinu iz vojno-političke perspektive. Mnogo je različitih mišljenja koja su često obojana ideologijom i tom pojmu se prilazi s različitih pozicija. Problem početka Hladnog rata uistinu nije nevažno pitanje. Kao što svaki proces, a posebno ovako velik i međunarodan, ima početak, jasno je da vrijeme nastanka postoji.⁴⁸

Stanje koje je tada vladalo u Europi iznosi i Winston Churchill u pismu kojeg je poslao 12. svibnja 1945. Trumanu:

1. Duboko sam zabrinut zbog europske situacije. Saznajem da je pola američkih zrakoplovnih snaga u Europi već počelo prebacivanje na pacifičko ratište. Novine su pune vijesti o velikim pokretima američkih armija koje odlaze iz Europe. I naše će armije, prema prethodnim aranžmanima vjerojatno pretrpjeti osjetno smanjenje. Kanadska vojska će otići. Francuzi su slabi i s njima je teško raditi. Svatko može uvidjeti da će u vrlo kratko roku nestati naše oružane sile na Kontinentu izuzev osrednjih snaga u Njemačkoj.
2. ...Ja sam se uvijek zalagao za prijateljstvo s Rusijom, ali sam, kao i Vi, duboko zabrinut zbog pogrešnog tumačenja odluka donesenih na Jalti od strane Rusa zbog njihova stava prema Poljskoj, njihova nadmoćnog utjecaja na Balkanu, izuzev u Grčkoj, zbog teškoća koje oni pričinjavaju u vezi s Bečom, kombinacije ruske moći i teritorija pod njihovom kontrolom ili okupacijom spregnute s komunističkom tehnikom u tolikim drugim zemljama, a ponajprije zbog njihove sposobnosti da vrlo veliku vojsku dugo drže u operativnom stanju. Kakav će biti položaj kroz godinu-dvije kada britanska i američka vojska oslabe dok se Francuska nije još ni formirala u nekim krupnijim razmjerima, kada budemo imali šaku divizija, pretežito francuskih, dok Rusi mogu držati dvije ili tri stotine (divizija) u aktivnoj službi?

⁴⁸ Radovan VUKADINOVIĆ, *Hladni rat i Evropa*, Čakovec, 1983., 19.-25.

3. Preko njihova fronta spustila se (jedna) željezna zavjesa. Ne znamo što se zbiva iza nje. Izgleda da postoji sumnja da će se čitavo područje istočno od crte Livek-Trst-Krf uskoro u potpunosti naći u njihovim rukama. Tomu još treba dodati ono golemo područje između Eisenacha i Elbe koje su zaposjele američke armije i koje će, kako pretpostavljam, kroz nekoliko tjedana, kad se Amerikanci budu povukli, zauzeti ruska sila. General Eisenhower će morat poduzeti svakovrsne mjere da bi, kad bude došlo do tog velikog nastupanja Moskovljana u središte Europe, spriječio još jedno neizmerno bježanje njemačkog stanovništva prema Zapadu. A zatim će se zavjesa ponovno spustiti u velikoj mjeri, ako ne i potpuno. Tako će nas od Poljske odvajati široki pojas od mnogo stotina milja teritorija pod ruskom okupacijom.
4. U međuvremenu će pozornost naših naroda biti usmjerena nametanjem oštrih mjera Njemačkoj, koja će razrušena i dotučena, te će u vrlo kratkom vremenu Rusima biti omogućeno da, ako zažele, prodru do voda Sjevernog mora i Atlantika.
5. ...Da zaključim: čini mi se da pred pitanjem pogodbe s Rusijom prije no što nam ponestane snage, blijede sva ostala. (Vidušić, 2013: 30-31)

Iz ovog pisma jasno možemo vidjeti skeptičan stav britanskog premijera koji izražava veliku zabrinutost. Iz njegovih riječi možemo iščitati kako su uzroci problema upravo Njemačka i pitanje kako će ta zemlja izgledati nakon rata. S jedne je strane postojalo rješenje da se Njemačka pretvori u agrarnu zemlju koja više nikad neće moći naškoditi odnosima u Europi i svijetu, ali i sam Churchill daje zabrinutost da bi na taj način Rusi mogli lako doći do Sjevernog mora i Atlantika. Uzevši u obzir u kakvom je tada stanju bila Francuska, može se shvatiti njegova zabrinutost.

4.1. Početak Hladnog rata

Svijet nikada nije vidio sukob razmjera poput Drugog svjetskog rata. S dvostruko više uključenih aktera nego što je bilo u Prvom svjetskom ratu, ovaj sukob ostavio je velike posljedice na većinu tadašnjih zemalja. Sveukupno je izravno ili neizravno u ratu sudjelovalo čak 72 od 78 postojećih država. Produkt rata bili su mnogi ljudski i materijalni gubitci kojima se i danas još uvijek ne zna točan broj. Procjenjuje se da su troškovi rata iznosili više od 935 milijardi dolara, a u razdoblju od 1939. do 1945. život je izgubili oko 50 milijuna ljudi, a oko 30 milijuna ih je postalo invalidima. Goleme neprežaljene žrtve ulijevale su nade kako će se stvari poslije rata znatno promijeniti. Smatralo se kako će svi naći zajednički kompromis i da će održavanje mira biti sveti cilj. Razlog za optimizam bio je i u antihitlerovskoj koaliciji za koju se vjerovalo da će nastaviti suradnju i raditi na tome da svi osjete promjenu. Usprkos

tome, odnosi su se počeli mijenjati nakon završetka rata. Interes i želje prevladale su razum i svijet je uronio u mnogo sukoba koji će obilježiti drugu polovicu 20. stoljeća.⁴⁹

Njemački feld Maršal W. Keitel u Berlinu je 9. svibnja 1945. potpisao kapitulaciju Njemačke.⁵⁰ Slomljena je Njemačka otvarala mnogo prostora za nova rješenja. Zajedno s rješenjima dolaze i razni interesi. Upravo kod te novonastale praznine koju je bilo potrebno popuniti, došlo je do nestanka dojučerašnjeg ratnog partnerstva. Želje dojučerašnjih saveznika, koji više nisu morali igrati s „figom u džepu“, bile su vrlo različite. Britanci žele pod svaku cijenu spriječiti ulazak Sovjeta u Europu i njihovu dominaciju svesti na što manju razinu, a Sovjeti se bore za teritorijalne ustupke za koje su smatrali da su zaslužili svojom velikom žrtvom u ratu. No novi američki predsjednik na početku svog mandata želi održavati dobre odnose sa Saveznicima koje je uspostavio njegov prethodnik Roosevelt. Dobar odnos među njima neće zadugo opstati te će već pri kraju mandata novog američkog predsjednika zajedništvo apsolutno nestati kada će se Sovjetski Savez i Sjedinjene Američke Države sukobiti oko interese u samom središtu Europe.⁵¹

Stalnim kontaktom s Rooseveltom Staljin je dobio dojam kako SAD žele dobre odnose sa Sovjetima i na temelju toga je gradio vanjsku politiku. Samim time, Staljin je držao do toga da je Amerikancima od velike važnosti održavati prijateljske odnose sa Sovjetskim Savezom, da se ne libe pokazati nepovjerenje prema Britancima i kako nemaju preveliku želju nagomilavati vojne trupe po Europi. To je, naravno, Sovjetima odgovaralo. S druge strane, Britanci su stalno pokazivali želju za razgovorom o poslijeratnoj Europi i otvoreno iskazivali zabrinutost o budućnosti Poljske i Grčke – Roosevelt, pak, nije to radio. Slanjem takve poruke, Staljin je mislio da će SAD tražiti veći utjecaj van Europe i da se Sovjeti mogu s punim pravom boriti za interese zapadno od Sovjetskog Saveza. Pružili su pomoć i potporu europskim komunistima, ali u razmjeru da ne naškodi odnosu s Rooseveltom. Suradivali su i savjetovali talijanske i jugoslavenske komuniste, a u grčko pitanje nisu se previše uplitali, jer su smatrali da bi time mogli izazvati burnu reakciju kod Britanaca, a posljedično i kod Amerikanaca. Međutim, promjenom predsjednika u Sjedinjenim Američkim Državama, drastično se promijenio i odnos koji je počivao na međusobnom prihvaćanju između dva lidera. Svakako je na poslijeratnu politiku SAD imala utjecaj i uspješnost dviju atomskih bomba bačenih na Japan. Time se ravnoteža snage drastično promijenila i američki apetiti su porasli. Staljin je bio svjestan da ukoliko dođe do rata, on nikako ne može ugroziti američki

⁴⁹ Jochen BLEICKEN, *Povijest svijeta*, Split, 2005., 697.-705.

⁵⁰ Luciano DODDOLI, Manlio MARADEI, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, knjiga prva, Split, 2005., 139.

⁵¹ Henry KISSINGER, *Diplomacija*, Zagreb, 2000., 377.-378.

teritorij jer Sovjeti nisu posjedovali strateško zrakoplovstvo i najveći doseg Sovjetske vojske bila bi zapadna Europa. Usprkos tome, Crvena armija se nije povukla iz okupiranih područja, a ni iz važnih gradova poput Budimpešte, Praga, Beča i Berlina. Time su Sovjeti zadržali veliki utjecaj u Europi, iscrpljivali resurse sa spomenutih područja kako bi ga uložili u novi veliki projekt – proizvodnju bombe s razornim odjekom. Američko – sovjetsko neslaganje sve se više potenciralo.⁵²

4.2. Pogoršanje odnosa između Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika i Sjedinjenih Američkih Država

Radi velike uspješnosti prve američke misije s atomskom bombom, Truman je dobio samopouzdanje koje mu je trebalo da mandat započne puno čvršćom politikom, nego što se vodila u zadnjih nekoliko godina.⁵³ U to vrijeme jedino je Amerika imala monopol u obliku snažne flote bombardera s atomskim bombama gravitacijskog tipa.⁵⁴ Radi toga je Truman smatrao da SAD moraju voditi aktivne pregovore sa Sovjetima, ali da sada oni imaju pravo tražiti što žele. Samouvjerenost u američkim redovima svjedoči i naredba koju je Truman izdao generalu Eisenhoweru – tražio je da se izradi plan nuklearnog napada na Sovjetski Savez. Plan pod imenom „Totality“ prognozirao je uništenje dvadeset sovjetskih gradova s dvadeset do trideset atomskih bomba. Do toga napada, naravno, nije došlo, ali govori o tome koju je samouvjerenost i jačinu tada imala nova svjetska vojna sila 20. stoljeća. Američki saveznici iz Europe, Britanci, jedva su dočekali čvršću politiku sa zapada i to su otvoreni pozdravljali. Uz njemačko pitanje, problem između Sovjeta i Amerikanaca izazivala su i pitanja Japana, Španjolske, Turske, Jugoslavije i Trsta. Nesporazumi su bili oko davanja ultimatumu kod kapitulacije Japana, zatim neslaganje oko odnosa prema Španjolskoj, gdje je Staljin tražio od Britanaca i Amerikanaca da ukinu diplomatske odnose, pa sve do odbijanja prijedloga SSSR-a da oni u Turskoj osnivaju svoje baze. Britanija i Amerika nisu željele prihvatiti politiku koju Sovjetski Savez vodi prema Rumunjskoj i Bugarskoj, gdje je Staljin izrazito poticao i potpomagao „komunističku revoluciju“. Shodno tome, Truman nije želio prihvatiti nove vlade Bugarske, Mađarske i Rumunjske. Nešto uspješnija politika, između već tada vidljiva dva tabora, dogodila se kod organiziranja Nurberškog suda, koji je za cilj imao donijeti mirovne ugovore s Italijom, Rumunjskom, Bugarskom, Mađarskom i Finskom. Sud je dobio zadaću voditi i proces protiv nacističkih ratnih zločinaca. No uspjeh je stao na tome.

⁵² Peter CALVOCORESSI, *Svjetska politika nakon 1945.*, Zagreb, 2003. 23.-28.

⁵³ Emila VIDUŠIĆ, *Hladni rat, vruće cijevi*, Zagreb, 2013., 47.

⁵⁴ Zlatko RENDULIĆ, *Preobrazba SAD-a u imperijalnu silu*, Zagreb, 2003. 47.

Velika netrpeljivost između vođa sve više se izražavala i nadalje će odnosi biti sve zamršeniji.⁵⁵

Staljin i njegovi savjetnici bili su svjesni svoje situacije prema Sjedinjenim Američkim Državama. Novi div sa zapada sve je više jačao i u poslijeratni svijet ušao daleko bogatiji od njih. Jedan od načina kako bi Sovjeti mogli poboljšati vlastitu situaciju bilo je traženje ogromnih odšteta od Njemačke, što bi automatski rezultiralo slabljenjem njemačke privrede i moći, a Moskva bi lakše širila svoj utjecaj u srce Europe. Međutim, taj plan je bio preočit da ga Britanci i Amerikanci olako prihvate. Bez ogromnih iznosa ratne odšteta i američke pomoći sovjetskom gospodarstvu, Sovjeti su tražili novi način kako poboljšati ekonomsku situaciju. Prema njima, rješenje je bilo sasvim logično – širenjem svoga utjecaja na istočnu Europu dobivat će veća sredstva od tih zemalja. No Sovjetski Savez i zemlje istočne Europe iz rata su izašle sasvim osiromašene, ratna stradanja ostavila su veliki trag na gospodarstvo i ljudstvo tih zemalja. S jedne strane, Staljin je shvaćao da tim zemljama treba mnogo resursa za obnovu i razvoj i da bi taj proces trebalo poticati. Držali su da im nije ništa drugo ostalo osim iskorištavanja tih zemalja kako bi se Sovjetski Savez brže oporavio od rata. Već do kraja rata Staljin je Sovjetskom Savezu pripojio zapadne susjede – Estoniju, Letoniju i Litvu te su pripojili dijelove Čehoslovačke, Rumunjske i Njemačke. U susjednim zemljama potpomagali su i instalirali svoje satelite i poslušnike. Komunistički režimi dizali su se u cijelom istočnoeuropskom susjedstvu. Poljska, Rumunjska, Bugarska, ali i Jugoslavija i Albanija bile su predvodnice toga pokreta. Tih godina Sovjeti su potpomagali bratske pokrete i u Čehoslovačkoj i Mađarskoj. Prethodno navedena područja, prije i za vrijeme rata proživjela su vrlo teško vrijeme i postojali su uvjeti za revolucionarno djelovanje. No nije to bilo tako lako kako su prvotno Sovjeti zamislili. Novonastale vlade prvo su za cilj imale obnovu zemlje, što se kosilo sa sovjetskim planom iskorištavanja tih zemalja. Ruku pod ruku tome išlo je i nezadovoljstvo lokalnog stanovništva koje je često negativno reagiralo na sovjetsku prisutnost, a Sovjeti su najčešće na to odgovarali velikom represijom, cenzurom i gušenjem opozicije u zemlji. Takav odnos prema zemljama srednje i istočne Europe nikako nije odgovarao Zapadu. Kod njih se javio bojazan da bi to ograničilo pristup tržištima, hrani i sirovinama te da to donosi nestabilnost zapadnim zemljama tog kontinenta.⁵⁶

Veliki stručnjak za vanjsku politiku, službenik u Moskvi, George F. Kennan, u veljači 1946. godine napisao je *Dugi telegram* u kojem navodi kako je jedini sovjetski cilj uništenje

⁵⁵ Emila VIDUŠIĆ, *Hladni rat, vruće cijevi*, Zagreb, 2013., 47.-48.

⁵⁶ David S. Painter, *Hladni rat*, Zagreb, 2002., 30.-31.

kapitalizma i da je sovjetska politika spremna na bezuvjetnu režimsku borbu.⁵⁷ Ogroman telegram od nešto više od 8000 riječi pokrenuo je lavinu. Odmah nakon upućenog telegrama, Kennan je iz Moskve pozvan natrag u Washington gdje mu je ponuđeno vođenje nove *Agencije za političko planiranje* u sklopu nacionalne sigurnosti. Što je više Sovjetski Savez širio utjecaj na susjedne zemlje, to je američka politika prema njima postajala ratobornija. Nakon Churchillovih riječi kako se „željezna zavjesa“ spustila nad Europu, Trumanova je administracija dobila još jedan argument za čvršću politiku.⁵⁸ Dugi telegram je odjeknuo u javnosti i građani zapadnih zemalja imaju sve lošije mišljenje prema Sovjetskom Savezu. Iste godine prilikom posjeta Njemačkoj, jedan američki političar i diplomat održao je govor gdje je izravno rekao kako Sjedinjene Američke Države odbacuju Morgenthauov plan⁵⁹ te je upozorio Sovjete kako će se Amerikanci čvršće vojno angažirati u Europi. Nakon toga američka vanjska politika razvijala se u smjeru antikomunizma i procesa ograničavanja komunističkog utjecaja. Bili su svjesni da Sovjeti nisu dovoljno jaki da uđu u otvoreni rat. Više ih je zabrinjavala mogućnost širenja komunizma na područja od važnog strateškog značenja poput Japana, Njemačke, Kine i Grčke. Ta su područja bila vrlo nesklona kapitalizmu nakon rata i sumnja je bila opravdana. Shvaćali su ukoliko na vlast u tim zemljama dođu stranke komunističkog nazivnika, da će to biti sovjetski saveznici i da će američki utjecaj potpuno nestati.⁶⁰

U ljetnim mjesecima 1946. godine Sovjeti su poduzeli korake koji su potvrdili američku zabrinutost – odbili su plan za međunarodnu kontrolu atomskog naoružanja koji je predstavljen u Ujedinjenim narodima. Sovjeti su imali mnoštvo kritika na prijedlog koji je

⁵⁷ David S. Painter, *Hladni rat*, Zagreb, 2002., 31.

⁵⁸ Gearoid O TUATHAIL, Simon DALBY, Paul ROUTLEDGE, *Uvod u geopolitiku*, Zagreb, 2007., 75.

⁵⁹ Godine 1944. Njemačka je na koljenima, u američkoj administraciji brojne su rasprave kako bi Njemačka nakon rata trebala izgledati. Budućnost Europe ovisi o tome kako će izgledati buduća Njemačka. Kako bi donijeli plan, Roosevelt je sazvao sastanak svojih najbližih savjetnika i suradnika. Sastanku su prisustvovali ministar rata Stimson, državni tajnik Cordell Hull, državni tajnik za financije Henry Morgenthau i savjetnik predsjednika Harry Hopkins. Tajnik Hull je predložio mnogo mjera uključujući demilitarizaciju, ukidanje svega vezanog za nacizam, kažnjavanje ratnih zločinaca itd. Međutim, Hull je predložio i potpuno uništenje industrijskih područja Ruhra i Saara i preoblikovanje u idilična poljoprivredna područja bez industrije. Time je mislio njemački narod dovesti na razinu da jedva prežive. Protiv tog prijedloga bio je jedino ministar rata Stimson. U rujnu 1944. Morgenthau sastavlja novi dokument u kojem je stajalo da je velika zabluda da će jaka Njemačka očuvati stabilnost Europe. Predložio je još radikalniji pristup – Njemaču je htio podijeliti u Sjevernu i Južnu Njemačku. Industrijska područja Ruhr, Saar i Gornja Šlazija bila bi pripojena susjednim zemljama. Sva teška industrija trebala bi se demontirati ili uništiti. Njemačkoj bi se tim planom oduzelo sve vojne i većinu civilnih zrakoplova. Nametnut će se velike ratne odštete koje će plaćati novcem i teritorijem i radom. Cilj je stvaranje Njemačke koja više nikada neće moći ugroziti svoje susjede i Europu. Plan su čak prezentirali i Churchill koji je izrekao neslaganje s planom, jer je smatrao da je Europi nužna jaka Njemačka. Nakon što je plan 21. rujna 1944. godine izašao u tisku Roosevelt se sasvim ogradio od toga plana, te javno napao svog državnog tajnika za financije Morgenthaua i zatražio od njega ostavku. Smatra da se da su Njemci taj plan iskoristili za širenje propagande protiv Sjedinjenih Američkih država. Također su plan iskoristili za „nabijanje“ morala među svojim trupama. Mladen PUŠKARIĆ, *Europska integracija*, Zagreb, 2012. 86.-88.

⁶⁰ David S. Painter, *Hladni rat*, Zagreb, 2002., 30.-32.

iznio Bernard Baruch - američki političar. U prvo redu, smatrali su da ovaj prijedlog omogućuje Sjedinjenim Američkim Državama da imaju monopol nad atomskim oružjem, jer je prijedlog dopuštao da SAD zadrži oružje dok se ne konstruira određeni sustav koji će nadgledati atomsko naoružanje, a ostalim državama se ne dopušta razvijanje istog. Nije im se sviđalo ni to što plan predviđa da se članice Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda odreknu prava veta kada se radi o atomskoj energiji.⁶¹

5. Trumanova doktrina

Nakon što je rat završio, svijet se našao u sasvim novoj situaciji. Preslagivale su se karte kako će svijet, a posebno Europa izgledati u dogledno vrijeme. Kao najveća zemlja „pobjednica“, ogromna sila proizašla iz rata, Sjedinjene Američke Države bile su pretvodnik novog svjetskog poretka. Amerikanci su bili vođa kapitalističkog svijeta i kao takvi tražili su nove mogućnosti za svoju privredu. SAD tih godina postaju pravi globalni igrač – sve više se uključuju u politiku svih kontinenata. Sovjetsko nastojanje ka širenju svog utjecaja u Europi samo je još više poticalo Trumanovu administraciju čvršćoj prisutnosti u Europi. Takva politika Sjedinjenih Američkih Država nazvana je Trumanova doktrina. Taj period smatramo početak jakog antikomunističkog djelovanja, gdje su Amerikanci imali u planu što više sudjelovati u svjetskoj politici, posebno u područjima gdje se nazirao utjecaj komunističke politike. Mnogi smatraju da je upravo Trumanova doktrina početak velikog američkog globalizma. Tadašnji američki predsjednik bio je siguran da su „Sjedinjenje Američke Države razvile potpuno novo oružje, takve snage i karaktera da nam više Sovjeti nisu potrebni – ili bilo koja druga nacija.“ (Vukadinović: 1983: 68) Truman je bio odlučan – svoje nove vojne i diplomatske zadaće rješavat će silom.⁶²

Trumanova administracija bila je spremna sudjelovati u unutarnjim pitanjima pojedinih europskih država. O tome je svjedočio i sam Truman kada je 1947. godine u javnost izašao s podatkom da je od grčke vlade dobio hitan poziv u kojem se traži da im SAD financijski pomogne. Zaključci iz prikupljenih podataka koje je udijelio američki veleposlanik u Grčkoj govorili su kako se Grčka neće izvući bez te financijske injekcije. Truman je vjerovao da mu za mir u Europi treba čista politička situacija u Grčkoj. Samim time što su u Grčkoj djelovale velike terorističke organizacije, Grčka je bila od strateške

⁶¹ David S. Painter, *Hladni rat*, Zagreb, 2002., 33.

⁶² Radovan VUKADINOVIĆ, *Hladni rat i Evropa*, Čakovec, 1983., 19.-25.

važnosti za Sjedinjene Američke Države. Prisutni su bili i izvještaji koji govore da su u sjevernoj Grčkoj uvjeti vrlo loši – kršile su se granice u pograničnom području. U takvoj situaciji grčka se vlada nije mogla boriti sa svim problemima nastalim u državi i trebala joj je vanjska pomoć. Do tada su Britanci bili od velike pomoći Grčkoj, no kako su se i oni našli u financijskim problemima, nisu mogli nastaviti taj proces. Truman je bio odlučan i po pitanju Turske. Tijekom cijelog rata Britanci i Amerikanci su slali konstantnu financijsku pomoć Turskoj. Kod njih situacija nije bila identična kao što je bila u Grčkoj, ali je bilo jednako važno za njih da se demokratski procesi potiču i poštuju. Turska je vlada nakon rata od zapadnih Saveznika tražila financije za modernizaciju države kako bi mogli održati osnovna demokratska načela i mir u državi.⁶³ Američkoj vanjskoj politici u cilju je bilo održavati ekonomsku stabilnost u zemljama od strateškog značenja – pogotovo u zemljama koje nisu bile pod komunističkim režimom. Bliski je istok bio od posebne važnosti radi svoje geografske pozicije, ali i blizine velikih naftnih polja. Truman je javnosti objašnjavao da Amerika ima imperativ pomoći grčkoj i turskoj vladi, da mora poticati slobodan i neovisan svijet. Naglašavao je ako Turska i Grčka dođu u neprijateljske ruke, da bi to za cijelu Europu i Bliski istok imalo ogromne negativne posljedice. Time je radio na kampanji za dobivanje sredstava od Kongresa. Tražio je financijsku pomoć za Grčku i Tursku od 400 milijuna dolara. Također je tražio da Kongres odobri odred američkog civilnog i vojnog osoblja koje bi poslali tamo kako bi nadgledali procese za koje su namijenili financijsku pomoć. Trumanov plan bio je vrlo pragmatičan – tijesnije se vezati uz navedene države.⁶⁴

Zemlje Europe iz rata su izašle u vrlo lošem gospodarskom stanju. Za vrijeme rata stvoreni su planovi kako će se posredno i neposredno pomoći Europi u obnovi. Već 1945. godine u sklopu Ujedinjenih naroda osnovana je Uprava Ujedinjenih naroda za pomoć i obnovu. Osnovan je i niz drugih institucija koje su radile na sustavnoj pomoći Europi. Novom američkom politikom prema Europi, Truman je preuzeo ulogu Britanaca u otporu prema komunističkom svijetu, odnosno prema Sovjetskom Savezu i njihovim satelitima. Posebice se to vidjelo u odnosu prema Grčkoj i Turskoj. Ubrzo je američki državni tajnik Marshall prezentirao svoj plan gospodarske obnove za cijelu Europu.⁶⁵

⁶³ Gearoid O TUATHAIL, Simon DALBY, Paul ROUTLEDGE, *Uvod u geopolitiku*, Zagreb, 2007., 89.

⁶⁴ *Isto*, 90.

⁶⁵ Peter CALVOCORESSI, *Svjetska politika nakon 1945.*, Zagreb, 2003. 217.

5.1. Marshallov plan

Uz već navedena velika razaranja koja su zatekla Europu, velik problem je bio i pitanje naplate i trgovine. Ratom je uništen trgovinski i platni sustav – ništa nije bilo kao prije. Bez resursa kojima je do tada Njemačka opskrbljivala Europu, situacije se nije mogla popraviti. Izvori hrane i sirovina sasvim su presušili. Europa je više nego ikada trebala američku pomoć.⁶⁶ I političari Sjedinjene Američke Države su u tome vidjeli svoju priliku. Izgradivši Europu uz njihovu pomoć, moći će dublje ući u tržište. Shodno tome, SAD je ponudio Europi milijarde dolara za gospodarski razvoj.⁶⁷ Petog lipnja 1947., tadašnji ministar vanjskih poslova Marshall održao je govor i izložio svoj plan na sveučilištu Harvard. Smatrao je da Amerika ima veliki zadatak iskorjenjivanja društvenih, a posebice ekonomskih nedaća u svijetu. Zajedno s društvenom i gospodarskom nestabilnošću stvaraju se temelji za nezadovoljstvo i reakciju naroda. Radi toga Amerika mora pomoći Europi da bi pomogla sebi. Marshall je ponudio svim zemljama, čak i onima pod sovjetskim utjecajem, da prihvate ponudu i s tim velikim kapitalom osiguraju prosperitet svojim građanima. Ponudu su prihvatile Poljska i Čehoslovačka, no pod velikim pritiskom sa istoka uskoro su je odbacili.⁶⁸ Marshallov plan je prema svojoj sveobuhvatnosti bio jedan od najvažnijih gospodarskih planova uopće u povijesti. Plan kojim je SAD nudio gospodarsku obnovu, ali i omogućavao sebi veći ulazak na europsko tržište i suzbijanje sovjetskog ekspanzionizma. Američki političari su strahovali da bez takvog ili sličnog plana Europa nema mogućnosti u dogledno vrijeme napraviti sustavnu ekonomsku, demokratsku i demografsku obnovu.⁶⁹ Za Marshalla se smatra da je vrlo dobro poznao prilike u Europi, pogotovo kada se uzme u obzir da je zajedno s generalom Eisenhowerom bio prisutan kod iskrcavanja Saveznika u Normandiji 1944. godine.⁷⁰

Marshall je bio uvjeren da će obnova gospodarstva stabilizirati zapadnu Europu. Programom su obećali pomoć, no na način da zemlje samostalno moraju organizirati pripremu projekta koji će dobiti američku pomoć. To je bio svojevrsan natječaj, gdje je određena država morala uložiti prvotni napor na kreiranje projekata i programa koje će potom SAD financirati. Amerikanci su pozvali Sovjete da prihvate plan, no oni su ga ubrzo odbili. Program su ponudili i zemljama istočnog bloka koje su tada bile pod utjecajem Sovjetskog

⁶⁶ David S. Painter, *Hladni rat*, Zagreb, 2002., 36.

⁶⁷ *Isto*, 37.

⁶⁸ Henry KISSINGER, *Diplomacija*, Zagreb, 2000., 406.

⁶⁹ Mladen PUŠKARIĆ, *Razvoj europske integracije*, Zagreb, 2010. 68.

⁷⁰ Luciano DODDOLI, Manlio MARADEI, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, knjiga druga, Split, 2005., 15.

Savez te su time dobili izravnu alternativu Sovjetima. Veliku spremnost za sudjelovanjem u programu pokazivali su vladajući iz Varšave i Praga. Čak je i poljski veleposlanik u Washingtonu istaknuo da Poljska smanjuje izvoz u Sovjetski Savez, čime su htjeli dokazati koliko su spremni uložiti u partnerstvo sa SAD.⁷¹ Isti entuzijizam za suradnjom pokazivala je i vlada Čehoslovačke. Međutim, nakon što se delegacije Čehoslovačke sastala sa Staljinom u Moskvi, raznim prijetnjama i ucjenama Sovjeti su prisilili Čehoslovačku vladu da odustane od američkog plana obnove. Iako su vlade iz Praga i Varšave prekinule suradnju sa Sjedinjenim Američkim Državama u Marshallovom programu, ne znači da nije postojala gospodarska suradnja između tih država. Štoviše, Poljska je četvrtinu ugljena što se proizvodio u državi izvozila upravo u zapadne zemlje. Nakon što je državni tajnik Marshall održao svoj čuveni govor na Harvardu i pozvao europske zemlje na suradnju, američka administracija odlučila je sastaviti odbore i povjerenstva kako bi se iznešen prijedlog procesuirao. Tim slijedom je Will Clayton, jedan od bližih suradnika državnog tajnika dobio zadatak da američke saveznike upozna s detaljima plana. No prije nego što se krene u realizaciju, gospodarski plan mora dobiti podršku Kongresa. U tome su amerikancima pomogli saveznici iz Francuske i Britanije. Od njih su tražili pripremu velikih projekata obnove koji bi se tada izložili u Kongresu i samim time bi imali veću šanse da program bude izglasan. Drugim riječima, Trumanovoj administraciji bila su potrebna konkretna rješenja koja bi se iz američkog budžeta financirala. Najveći potencijal programa tada su predviđjeli Britanci koji su prionuli na posao i postali najbliži suradnici novonastalih odbora. U Francuskoj je vladala nešto drugačija situacija. Radi velike moći komunista u toj zemlji, Francuzi su bili nešto skeptičniji i oprezniji u vezi programa obnove.⁷² Francuzi su pokrenuli inicijativu oko sazivanja konferencije o američkom programu obnove Europe. Ta konferencija je održana u Parizu, a pozvani su bili i predstavnici Sovjetskog Saveza. Na konferenciju je ispred Sovjeta došao ministar vanjskih poslova Molotov. Oni su, naravno, pokušali osporiti taj američki program ne namjeravajući nikako sudjelovati u njemu. Smatrali su da Njemačka može sudjelovati u programu obnove jedino ako se nastavi plan s plaćanjem ratne odštete. Sovjeti su odbili taj program, a njihov primjer slijedile su i ostale zemlje s istoka. Naposljetku se 12. srpnja 1947. godine u Parizu sastalo 16 predstavnika europskih zemalja. Sastanak je rezultirao osnivanjem Odbora za europsku suradnju (Committee of European Economic Cooperation). Priča oko europske integracije time je dobila prvi korak. Sukladno s time, Jean Monnet je objavio svoj plan modernizacije Francuske za koji je Marshall izjavio da ima mnogo podudarnosti s njegovim programom uz dodatak da njegov program predviđa više zemalja kao sudionika.

⁷¹ Mladen PUŠKARIĆ, *Razvoj europske integracije*, Zagreb, 2010. 69.

⁷² *Isto*, 70.

Britanci su naglašavali da oni ne žele da umjesto njih odlučuju neke druge institucije i nisu htjeli pristati na nadnacionalni karakter institucija. Jedina svjetla točka pregovora bila je odlučnost svih da se Njemačku mora uključiti u plan obnove.⁷³ Mnogi su smatrali da je za potpunu obnovu europskog gospodarstva bitno obnoviti njemačko gospodarstvo. Time bi se uspjelo podići europsku proizvodnju i smanjiti dolarski uvoz. Zajedno s Marshallovim planom, Amerikanci su planirali pokrenuti proces ujedinjavanja zapadne Njemačke, odnosno triju okupacijskih zona.⁷⁴

Sjedinjene Američke Države tih su godina krenule poticati novi projekt u razrušenoj Europi. Taj projekt bila je integracija zapadne Europe. No zapadnoeuropske zemlje još uvijek nisu bile spremne za tako veliki projekt. Tek proizašle iz rata, zemlje su se bavile unutarnjim stvarima u zemlji i političari nisu pokazivali ambicije za tako opsežan projekt. Bili su vrlo podijeljeni oko toga kako bi eventualna integracija trebala izgledati, a najveći problem je bilo prenošenje suvereniteta određene zemlje na buduće institucije nastale europskom integracijom. Kako to uvijek biva, najveće polemike su se vodile oko ekonomskih pitanja, odnosno oko carinske unije. Amerika je forsirala integraciju europskih zemalja, a te zemlje su bile složne u tome da trebaju na što bolji način iskoristiti ponuđeni američki kapital. Takvo europsko nastojanje je raznim kanalima ubrzo došlo do američkih političara i to se odrazilo na visinu budžeta koji je pripremljen za oporavak njihovog gospodarstva. Pripremljeni programi tražili su velikih 28 milijardi američkih dolara u roku od četiri godina. U tom iznosu, oko 20 milijardi namijenilo bi se vraćanju raznih dugova i dospjelih naplata, a ostatak je otpadao na uvoz resursa i robe iz Sjedinjenih Američkih Država. Na kraju cijelog procesa, koji je iziskivao mnogo radnih sastanaka, odlučeno je da će Amerika osigurati 19.2 milijarde dolara.⁷⁵ Američki predsjednik Truman se bezuvjetno zalagao za ovaj program. Bio je vrlo odlučan i tako ga je predstavio američkoj javnosti. Od Kongresa je zatražio i dobio 2,6 milijardi kratkoročne brze pomoći. Zemlje koje su najviše „profitirale“ od te brze pomoći bile su Italija, Francuska i Austrija s dobivenih 522 milijuna dolara. Novac je dobila i Kina, ali u mnogo manjem obliku od 18 milijuna dolara. Truman je znao da nije ništa riješio s time što je uspio uvjeriti Kongres na pomoć od 2,6 milijarde, jer veći je problem bio kako nagovoriti kongresnike da prihvate slanje ostatka predviđene pomoći od 17 milijardi dolara. U tom nastojanju pomoć je dobio od komunista koji su početkom 1948. godine izvršili puč u Čehoslovačkoj i ubili dotadašnjeg ministra vanjskih poslova Masaryka. Nakon tih događaja Kongres je izglasao pomoć od ograničenih 5,3 milijardi dolara za godinu dana, uz mogućnost

⁷³ Mladen PUŠKARIĆ, *Razvoj europske integracije*, Zagreb, 2010., 71.

⁷⁴ David S. Painter, *Hladni rat*, Zagreb, 2002., 38.

⁷⁵ Mladen PUŠKARIĆ, *Razvoj europske integracije*, Zagreb, 2010., 72.

produženja svake od preostalih tri godina uz njihovu suglasnost. Kako bi se sredstva trošila namjenski, osnovano je tijelo koje je pratilo sve te financije – Administracija za ekonomsku suradnju (Economic Cooperation Administration). Uz želju za obnovom Europe, koja će se moći oduprijeti najezdi sa istoka, Sjedinjene Američke Države su imale i jasne političke ciljeve. Svima je postalo jasno da je posrijedi podjela Europe i Njemačke na blokove, a Sjedinjene Američke Države su se nametnule kao voditelj toga procesa. S tim ciljem osnovana je 16. travnja 1948. godine Organizacija za europsku ekonomsku suradnju (Organization of European Economic Cooperation) koja je okupljala 16 europskih država, te SAD i Kanadu kao pridružene članice. Ta organizacija je bila međunarodnog karaktera koju je nadziralo Vijeće ministara. Zajedno sa svojim partnerima iz Europe, ponaprije Nizozemskom, Belgijom i Luksemburgom, političari SAD su nastojali to tijelo iskoristiti kao organ za ekonomsku integraciju zapadnoeuropskih zemalja. Smatrali su da je to preduvjet za stvaranje Sjedinjenih država Europe u koje bi se uključila i zapadna Njemačka, a sve sa ciljem jačanja ekonomije u Europi i većim otporom prema nacionalizmu koji se javio proteklih godina, te otporom prema komunizmu s istoka Europe.⁷⁶ Jasno je što su američki političari time htjeli postići, Marshallov plan je trebao ekonomski ojačati Europu, a kasnijim organiziranjem Sjevernoatlantskog saveza⁷⁷ htjeli su brinuti o sigurnosti Europe.⁷⁸

5.2. Sjedinjene Američke Države dolaze u Tursku i Grčku

Krajem veljače 1947. godine u State Department se javio glavni tajnik britanskog veleposlanstva u Washingtonu. Nakon što je dogovoren sastanak, Britanci su predali dva dokumenta u kojima stoji da s 3. ožujkom okončavaju svoj angažman na Balkanu i na Bliskom istoku. Kao razlog su naveli kako Velika Britanija više ne može financijski podnijeti pomoć koju su do tada davali Grcima i Turcima. Američki su političari znali da moraju preuzeti tu ulogu. Taj prijenos diplomatske dužnosti predstavljao je novu epohu u globalnoj politici čime je označen kraj tradicionalnih pravila ravnoteže moći. Od tada se postupalo po ideološkoj predispoziciji. Povjesničar Dan Diner smatra da kolijevku Hladnog rata možemo gledati upravo u turskim tjesnacima gdje su se od 1947. sukobljavale Sjedinjene Države i Sovjetski Savez. Te je godine Truman u nekoliko svojih govora spomenuo kako Sjedinjene Američke Države moraju pomagati slobodnim i demokratskim zemljama, jer je to njihova dužnost. Odlučno je naglasio da svi koji će se oduprijeti totalitarizmu mogu očekivati njihovu

⁷⁶ Mladen PUŠKARIĆ, *Razvoj europske integracije*, Zagreb, 2010., 73.

⁷⁷ Sjevernoatlantski savez osnovan je 4.4.1949. godine u Washingtonu.

⁷⁸ Henry KISSINGER, *Diplomacija*, Zagreb, 2000., 409.

pomoć.⁷⁹ Britanci i Amerikanci Grčku su okarakterizirali kao slabu točku preko koje Sovjeti mogu širiti svoj utjecaj.⁸⁰ Tijekom sastanka Trumanovog kabineta državni tajnik Dean Acheson dao je izvještaj u kojem je napomenuo da pristici koje Sovjeti rade na tjesnace, Iran i na sjevernu Grčku, mogu dovesti Balkan u nepovratnu poziciju. Situacija je toliko ozbiljna da snažan prodor Sovjeta može osigurati podlogu za otvaranje čak tri kontinenta. Smatrao je da uspješnost Sovjeta u Grčkoj može rezultirati padom Irana, Egipta, srednje Azije, a na samom kraju preko Italije i Francuske mogu ući u Europu. U Italiji i Francuskoj komunističke stranke već su imale određenih uspjeha u djelovanju.⁸¹ S druge strane, nakon što je Turska ušla u savezništvo s Sjedinjenim Državama, Staljin nije vidio načina kako bi u toj zemlji ostvario revoluciju. Staljin je 1945. godine zahtijevao pomorske baze u Hormuškom tjesnacu i određenu reorganizaciju granične linije. No nakon što je vidio koliko snažan otpor Turska pruža, shvatio je da se tamo stvara određeni „antisovjetski istočni blok“. (Westad, 2009:76) Uz kasniji angažman Sjedinjenih Država, Sovjeti su shvatili da su njihovi interesi u Turskoj izgubljeni.⁸²

Prilikom za ulazak u savezništvo s Grčkom i Turskom, američki političari nisu vidjeli samo kao lokalno pitanje toga područja. Time se ujedno otvara novi prostor u nadmudrivanju sa Sovjetima. Henry Truman je od Kongresa za pomoć Turskoj i Grčkoj tražio 400 milijuna dolara. U poslanici u kojoj je Truman kongresnicima objašnjavao zašto je ovo važno za Sjedinjene Američke Države, stoji da je njihov najvažniji cilj sloboda svijeta i da Amerika mora sudjelovati u pomaganju svim zemljama koje žele slobodu.⁸³ Svoju poslanicu završio je: „Sjeme totalitarnih režima klija na siromaštvu i oskudici. Ono se širi i jača na lošoj zemlji siromaštva i svađe. Ono dostiže svoj puni oblik kada su nade ljudi za boljim životom umrle. (...) Slobodni narodi svijeta gledaju na nas, da im pomognemo u održavanju njihove slobode. (Vukadinović, 1983: 79) Njegov naum bio je posve jasan – Truman je stvarao novu vanjskopolitičku doktrinu. Grčka i Turska poslužile su samo kao povod američkog uključivanja u europske prilike i sukobljavanju sovjetskom ekspanzionizmu.⁸⁴

⁷⁹ Dan DINER, *Razumjeti stoljeće*, Zagreb, 2013., 200.-201.

⁸⁰ *Isto*, 213.

⁸¹ Radovan VUKADINOVIĆ, *Hladni rat i Evropa*, Čakovec, 1983., 77.

⁸² Odd Arne WESTAD, *Globalni hladni rat*, Zagreb, 2009., 76.

⁸³ Radovan VUKADINOVIĆ, *Hladni rat i Evropa*, Čakovec, 1983., 78.

⁸⁴ *Isto*, 79.

6. Stvaranje Sjevernoatlantskog saveza

Od kraja rata političari Velike Britanije jedini su koji su cijelo vrijeme upozoravali na veliku opasnost sovjetskog širenja u Europu. Shvaćali su da je to realna opasnost i da Sovjeti neće stati sve dok se njihovi ekspanzionistički planovi ne ostvare. Mišljenje zapadnih sila od 1947. godine će se po tom pitanju promijeniti. Od tada će se britanski stav početi slušati pozornije. Preteča čvršće veze među zapadnim zemljama je britansko-francuski ugovor iz Dunkirka potpisan 4. ožujka 1947. godine. Taj ugovor je predviđao stvaranje Zapadnog bloka za očuvanje europske sigurnosti te se očekivalo da će se njima priključiti Sjedinjene Američke Države. Međutim, osobnosti vanjske politike Velike Britanije i Francuske u ovom slučaju nisu bili jednake. Britanci su vodili politiku prema kojoj su spremni pomoći Europi u razvoju, ali sve dok to ne utječe na njihove strateške interese. Francuska je ovdje imala drugačiju ulogu. Njima je svakako trebala aktivna politika zapadnih zemalja, jer nisu imali „geografsku branu“ kao što je to bio slučaj s Velikom Britanijom. Britanci su imali alternativu – izolacionizam, dok si Francuzi to nikako nisu mogli dopustiti. Nalazili su se preblizu Njemačkoj koja je bila centar zbivanja u Europi.⁸⁵

6.1. Bruxelleski ugovor

Britanci su spremno preuzeli inicijativu u vođenju politike koja će povezati zapadnu Europu. Radi toga je tadašnji ministar vanjskih poslova Ernest Bevin u siječnju 1948. u britanskom parlamentu predstavio pregovore s Francuskom i zemljama Beneluksa o stvaranju Zapadne Unije.⁸⁶ Tom unijom bi si zemlje međusobno pomagale ukoliko bi došlo do oružanog napada na jednu od njih – dogovor je predviđao uzajamnu pomoć u takvim slučajevima. Osim što bi si pomagali u vojnim pitanjima, unija je trebala imati i ekonomsku podlogu. Tadašnja situacija u Europi bila je vrlo kaotična. U Čehoslovačkoj, u srednjoeuropskoj zemlji, na vlast su 1948. godine došli komunisti, a u Italiji su komunisti imali sve veći utjecaj. Ti događaji su tjerali zapadne zemlje da se organiziraju što prije. Ubrzanim djelovanjem, ministri Velike Britanije, Francuske, Nizozemske, Belgije i Luksemburga sastali su se u Bruxellesu te 17. ožujka 1948. potpisali Bruxelleski ugovor⁸⁷. Službeni naziv potpisanog pakta je Ugovor o ekonomskoj, socijalnoj i kulturnoj suradnji i

⁸⁵ Mladen PUŠKARIĆ, *Europska integracija*, Zagreb, 2012., 94.

⁸⁶ Western Union – WU

⁸⁷ Radovan VUKADINOVIĆ, Lidija ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ, Davor BOŽINOVIĆ, *NATO - Euroatlantska integracija*, Zagreb, 2007., 45.-46.

kolektivnoj samoobrani.⁸⁸ Tim sporazumom stvoren je „multilateralni regionalni sigurnosni savez sklopljen na 50 godina.“ (Vukadinović, Čehulić Vukadinović, Božinović, 2007: 46). Unija je imala i svoje organe djelovanja: Stalnu komisiju, Konzultativni odbor ministara vanjskih poslova i Vojni odbor u kojem su bili ministri vanjskih poslova zemalja potpisnica. Nekoliko mjeseci kasnije, u rujnu iste godine, osnovana je Obrambena organizacija Zapadne unije⁸⁹, a na čelo te vojne organizacije došao je britanac Bernard L. Montgomery.⁹⁰ Stvaranje organizacije takvog obujma bio je korak prema stabilizaciji i sigurnosti Europe i slao je poruku da je Zapadna Europa zajedničkim snagama spremna na borbu protiv komunističkog ekspanzionizma.⁹¹ Predvodnik ove brze i djelotvorne politike bila je Britanija, iza koje je stajala snažna potpora Sjedinjenih Američkih Država.⁹²

6.2. Pregovori o stvaranju Sjevernoatlantskog saveza

U Washingtonu su se u ožujku sastali predstavnici Velike Britanije (koje je govorila i u ime zemalja iz Bruexelleskog pakta), Sjedinjenih Američkih Država i Kanade. Amerikanci i Kanadani htjeli su se uključiti u stvaranje saveza koji bi čuvao Sjeverni Atlantik. U tom savezu su uz zapadnoeuropske zemlje Amerikanci vidjeli Kanadu, ali i Skandinavske zemlje, Irsku, Italiju i Portugal. Američki političari su u tom savezu vidjeli priliku za širenje svojih baza u Europi i sve je očitiji bio kanadsko-američki plan kojim su oni željeli organizirati potpuno novi vojno-politički savez zapadnog svijeta.⁹³

Sovjeti su u ožujku 1948. godine vršili pritisak na Norvešku da uđe u sporazum s njima, a slične akcije provodili su i u Njemačkoj gdje su napravili blokadu Berlina u lipnju iste godine. Upravo je to trebalo američkim političarima kako bi opravdali ponovno angažiranje u Europi. Rezolucijom 239 u Senatu je u lipnju iste godine izglasano da se Amerika uključuje u obranu Europe.⁹⁴ Istog su mjeseca u Washingtonu započeli pregovori zemalja Zapadne unije, Kanade i Sjedinjenih Država. Tijekom pregovora se javilo nekoliko problema. Najveći problem bila je kanadsko-američka ideja oko stvaranja sasvim novog

⁸⁸ Mladen PUŠKARIĆ, *Europska integracija*, Zagreb, 2012., 95.

⁸⁹ Western Union Defence Organization

⁹⁰ Radovan VUKADINOVIĆ, Lidija ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ, Davor BOŽINOVIĆ, *NATO - Euroatlantska integracija*, Zagreb, 2007., 46.

⁹¹ Mladen PUŠKARIĆ, *Europska integracija*, Zagreb, 2012., 95.

⁹² Radovan VUKADINOVIĆ, Lidija ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ, Davor BOŽINOVIĆ, *NATO - Euroatlantska integracija*, Zagreb, 2007., 47.

⁹³ Radovan VUKADINOVIĆ, Lidija ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ, Davor BOŽINOVIĆ, *NATO - Euroatlantska integracija*, Zagreb, 2007., 47.

⁹⁴ Mladen PUŠKARIĆ, *Europska integracija*, Zagreb, 2012., 94.

saveza. Za ostale zemlje najbezbolnije rješenje bilo je priključenje Kanade i SAD u već postojeću Uniju. Problem je nastao i oko mišljenja koje bi države trebala pristupiti novom savezu. Kanadsko-američki lobi zagovarao je da unutar saveza budu i zemlje od Švicarske do Italije. Zemlje tadašnje Zapadne unije smatrale su da bi time organizacija dobila preveliko proširenje. S druge strane, američki političari su se našli u situaciji gdje su morali sve dogovoreno opravdati u Kongresu, Senatu, a posebno pred javnošću. Ključno je pitanje bilo kako će zemlje uključene u novi savez reagirati ukoliko dođe do vojne akcije. Usporedno s pregovorima u Kongresu, u Sjedinjenim Državama su se vodili izbori za predsjednika, što je donekle otežavalo situaciju američkih političara koji su vodili pregovore sa zemljama Zapadne unije. Detaljni pregovori vodili su se i oko opsega djelovanja budućeg saveza. Francuska je u taj opseg željela dodati i područje Alžira koji se tada nalazio pod njihovom upravom, što su Amerikanci odbijali.⁹⁵ Navedeni problem riješio se formulacijom članka 6. Ugovora, koji glasi:

„pod oružanim (se) napadom smatra napad na bilo koju ugovornu stranu u Europi ili Sjevernoj Americi, napad na alžirske departmane Francuske, na okupacijske snage bilo koje ugovorne strane u Europi, na otoke pod jurisdikcijom ugovornih strana u sjevernoatlantskom području sjeverno od Rakove obratnice, ili na brodove i zrakoplove bilo koje od ugovornih strana koji se nalaze na području država ugovornica.“ (Vukadinović, Čehulić Vukadinović, Božinović, 2007: 49)

Nakon što je nađeno kompromisno rješenje za opseg djelovanja organizacije, pregovarači su krenuli sa strateškim razmišljanjem koje zemlje bi trebale biti dio saveza. Prva zemlja koja je pozvana bila je Norveška radi sovjetskih akcija prema njima. U sličnom položaju bila je i Italija gdje su komunisti imali veliku snagu. Radi toga je Francuska inzistirala da se savezu priključe i Talijani. Amerikanci su imali mnogo skepsa po pitanju toga – osnovno je pitanje bilo kako povezati zemlje Zapadne unije s Italijom. Geografska predispozicija tih zemalja nije bila ista. Međutim, nađeno je i ovdje rješenje. Amerikanci su silno željeli da se savezu priključi Portugal radi Azorskih otoka, koji se nalaze na Atlantiku između Europe i Sjeverne Amerike, što su Amerikanci vidjeli kao geografsku sponu između ta dva kontinenta. Francuska, pak, nije vidjela logično objašnjenje zašto bi se savezu priključio Portugal u kojem vlada Salazarov režim, koji prema svom obilježju nije bio demokratski. Kompromis je glasilo – u savez ulaze i Italija i Portugal. Uz njih, Island i Danska su pozvani sudjelovati u posljednjoj fazi pregovora.⁹⁶ Dana 4. travnja 1949. godine u Washingtonu se okupilo dvanaest ministara vanjskih poslova – Sjedinjenih Američkih

⁹⁵ Radovan VUKADINOVIĆ, Lidija ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ, Davor BOŽINOVIĆ, *NATO - Euroatlantska integracija*, Zagreb, 2007., 48.-49.

⁹⁶ *Isto*, 49.

Država, Velike Britanije, Francuske, Italije, Kanade, Belgije, Nizozemske, Luksemburga, Danske, Norveške, Islanda i Portugala, te potpisali vojni ugovor koji je glasio Organizacija sjeverno-atlantskog pakta ili North Atlantic Treaty Organization⁹⁷. Ugovor tog pakta uvelike je odredio američki državni tajnik Dean Acheson kojega se često naziva i „dušom pakta“.⁹⁸ Zanimljiva je dosjetka tadašnjih američkih novina da je „NATO stvoren da Amerikance drži unutar Zapadne Europe, Sovjete izvan, Nijemce na koljenima, a Francuze spokojnima.“ (Puškarić, 2012: 95) Osnivanjem NATO-a Europa je dobila sigurnost da će Sjedinjene Američke Države biti uz njih ukoliko dođe do konfrontacije sa Sovjetskim Savezom.⁹⁹ Utemeljen kada je sukob zapada i istoka poprimao sve veći obujam, NATO je u narednom razdoblju predstavljao temeljni stup sustava sigurnosti u bipolarnom međunarodnom svijetu. Posebnu važnost NATO je dobio nekoliko godina kasnije kada je sa suprotne strane organiziran Varšavski pakt, koji je okupljao zemlje socijalističkog, odnosno komunističkog podneblja.¹⁰⁰

6.3. Struktura i ciljevi Sjevernoatlantskog saveza

Preambola Ugovora NATO pakta sadrži osnovne ciljeve ovog političko-vojnog saveza. Istaknuti glavni ciljevi su: „osigurati svoju sigurnost, slobodu, zajedničko nasljeđe i civilizaciju, zasnovane na demokraciji, individualnoj slobodi i poštivanju prava; udružiti napore članica kako bi se osigurali mir i sigurnost; pomagati stabilnost sistema i blagostanja na području Sjevernog Atlantika“ (Vukadinović, Čehulić Vukadinović, Božinović, 2007: 57) Suština postojanja NATO pakta nalazi se u članku 5. Ugovora.¹⁰¹ U članku 5 i 6 napisane su obveze članica ukoliko se dogodi oružani napad na jednu od njih. Shvaćanje pojma „oružani napad“ ovdje je bio uistinu širok. Navedeno je da oružani napad svaka akcija koja uključuje upotrebu kopnenih vojnih snaga, brodova ili aviona na zemlju članicu. Stoji da se takav incident na jednu članicu automatski smatra napadom na sve države članice NATO pakta. U ugovoru stoji i da će si međusobno ekonomski pomagati i da će surađivati u cilju održavanja mira i stabilnosti.¹⁰²

⁹⁷ U nastavku teksta koristit ću kraticu NATO.

⁹⁸ Luciano DODDOLI, Manlio MARADEI, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, knjiga druga, Split, 2005., 61.

⁹⁹ Mladen PUŠKARIĆ, *Europska integracija*, Zagreb, 2012., 95.

¹⁰⁰ Lidija ČEHULIĆ, urednik, *NATO i novi međunarodni odnosi*, 2004., 7.

¹⁰¹ Radovan VUKADINOVIĆ, Lidija ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ, Davor BOŽINOVIĆ, *NATO - Euroatlantska integracija*, Zagreb, 2007., 57.

¹⁰² http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm, pristup ostvaren 21.1.2017.

Insitucije i organi NATO-a su mnogobrojni. Najviše tijelo saveza je Atlantsko vijeće, koje se još naziva i Ministarsko vijeće. U to vijeće ulaze ministri svih država članica, a sastaju se minimalno dva puta godišnje. Proljetno zasjedanje Atlantskog vijeća nalazi se svaki puta u drugoj prijestolnici zemlja članica, dok se zimsko zasjedanje događa u sjedištu Tajništva NATO-a.¹⁰³ Na početku, pedesetih i šezdesetih godina, sjedište Tajništva je bilo u Parizu, a kasnije se seli u Bruxelles.¹⁰⁴ U Atlantsko vijeće najčešće ulaze ministri obrane, vanjskih poslova ili financija, a njihova nazočnost ovisi o važnosti teme koja je na dnevnom redu. Vijeće zasjeda i na razini stalnih predstavnika u koje ulaze zamjenici ministara ili veleposlanici te se sastaju na tjednoj bazi. To vijeće se naziva Vijeće stalnih predstavnika. Zasjedanje oba vijeća rukovodi glavni tajnik NATO-a. Zadaća Vijeća je donošenje odluka i preporuka s vojnog područja. Vijeće ima i mnogo pomoćnih organa koji se kroz djelovanje organizacije stalno izmjenjuju i u stalnom su porastu. Svakako su najvažniji oni koji se bave pitanjima političkih i ekonomskih odnosa, obrane, nuklearne znanosti, te za vojni i civilni proračun. Tajništvo NATO-a se kroz godine izrazito mijenjalo i proširivalo. Na njegovom čelu nalazi se glavni tajnik koji rukovodi sastancima glavnih tijela, nadzire provođenje odluka i slično.¹⁰⁵

Vojna struktura NATO-a može se podijeliti na glavne organe i na glavna zapovjedništva. Najznačajniji organ je Vojni odbor NATO-a koji okuplja šefove stožera svih država članica. I oni se sastaju dva puta godišnje u visokoj delegaciji, a niža diplomacija se sastaje nekoliko puta godišnje. Sjedište Vojnog odbora je od samog početka u Bruxellesu. Zapovjedništva NATO-a strukturirana su prema geografskom obilježju, a sastoje se od tri zapovjedništva i jedne strategijske regionalne grupe. U doba Hladnog rata glavni zapovjednici su svi redom bili američki generali: L. Norstad, M.B. Ridgway, D. Eisenhower i A.M. Gruenther. Uz sve navedene organe, NATO je bio organiziran u mnogo dodatnih radnih tijela, predstavništva, odbora te radnih skupina.¹⁰⁶

Od samog početka NATO je imao veliku važnost u sigurnosti Europe. Jedan od prešutnih ciljeva saveza bio je da se Europa nesmetano razvija u doba kada nije mogla trošiti resurse za vojna i obrambena pitanje, a da je Sjedinjenje Američke Države svojom prisutnošću u mnogim bazama koje su bile smještene oko Europe, štite. Osnivanjem saveza

¹⁰³ Radovan VUKADINOVIĆ, Lidija ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ, Davor BOŽINOVIĆ, *NATO - Euroatlantska integracija*, Zagreb, 2007., 58.

¹⁰⁴ <http://www.nato.int/docu/und-nato/und-nato-cro.pdf>, pristup ostvaren 21.1.2017.

¹⁰⁵ Radovan VUKADINOVIĆ, Lidija ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ, Davor BOŽINOVIĆ, *NATO - Euroatlantska integracija*, Zagreb, 2007., 59.

¹⁰⁶ *Isto*, 61.

ovakvog kapaciteta, započeli su novi i napredniji globalni odnosi, a Sjedinjene Američke Države još jednom su pokazale da su najjača sila kapitalističkog svijeta.

7. Zaključak

Sjedinjene Američke Države iz rata su izašle višestruko jače, nego što je to bilo prije rata. Ekonomski gledano, SAD su rat iskoristile maksimalno moguće. Već tijekom rata slali su Europi materijalnu i financijsku pomoć, no model naplate je bio „quid pro quo“, u prenesenom značenju – usluga za uslugu. Svako američko djelovanje bilo je vrlo pragmatično. Nakon rata ponudili su europskim zemljama ogromne svote novca, sve u cilju gospodarske obnove Europe. Razlozi za to su bili višestruki. Obnovom i gospodarskim razvojem zemalja, obnavljalo se europsko tržište na kojem su SAD bile sve prisutnije. Što je jača bila kupovna moć europskih građana, to je proizvodnja američke robe rasla. S druge strane, američki političari su postupali prema jasnoj teoriji. Tamo gdje ima siromaštva ima i revolucionarnih pobuda. U američkom je interesu bilo da se razvojem gospodarstva razvija i demokratski standard europskih zemalja. Ukoliko se u određenoj zemlji poštuju demokratski procesi, SAD su tu zemlju smatrale prirodnim saveznikom i to su američki političari višestruko isticali.

Mnogi stručnjaci navode kako su nakon rata SAD pokazale svoju pravu silu uključivanjem u globalnu politiku. Dolaskom predsjednika Trumana, američka se politika mnogo promijenila. Truman se nije vodio osjećajima, pobudama ili literalnim interpretacijama, te je stvari smještao vrlo realno - upravo tamo gdje im je mjesto. Mnogi su ga opisivali kao čovjeka koji se drži pravila i koji prema njima djeluje. Njegova jednostavnost najviše se vidi kod definiranja odnosa između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza koji je opisao kao sukob između komunističkih i antikomunističkih zemalja. Mnogi su taj odnos puno više produbljavali, ali on je i ovdje bio vrlo jednostavan. Upravo ta njegova narav je najviše usmjerila vanjsku politiku SAD nakon rata. Djelovanje je fokusirao na traženje saveznika preko kojih će utjecati na njihovu okolinu, a sve u svrhu širenja slobodnog razmišljanja, demokracije i američkog utjecaja.

Sjedinjene Američke Države uvelike su utjecale na početak procesa integracije Europe. Bilo je jasno da će se samo ujedinjena, složna i jaka Europa moći braniti od sovjetskog ekspanzionizma. Nakon što su Sovjeti uspjeli pripomoći i postaviti komunističke vlade u Čehoslovačkoj, Poljskoj, Rumunjskoj i u istočnoeuropskim zemljama, Zapad je morao nešto poduzeti. Tada su se savim prirodno javila dva politička bloka. Jedan su poticale SAD, a drugi su čvrstom rukom vodile Staljinove snage. U takvom je međunarodnom ozračju nastao Sjevernoatlantski savez. Taj vojno-politički savez između SAD, Kanade i deset

europskih zemalja – Francuske, Italije, Nizozemske, Belgije, Luksemburga, Danske, Norveške, Islanda i Portugala, jasno je postavio odrednice za buduću globalnu politiku. SAD su tom organizacijom dobile formalno partnerstvo i priliku za čvršćom vezom sa svojim prirodnim saveznicima. Osim što im je Sjevernoatlantski savez pružao platformu kroz koju će lakše utjecati na saveznike, omogućio im je i građenje baza na odličnim strateškim točkama. Osnivanjem Sjevernoatlantskog saveza završava etapa konsolidacije kapitalističkih zemalja nakon Drugog svjetskog rata i započinju novi procesi u vanjskoj politici, diplomaciji i globalnom okruženju u koji SAD ulaze jače nego ikad.

8. Literatura

- Jochen BLEICKEN, *Povijest svijeta*, Split, 2005.
- Patrick BROGAN, Chris GARRATT, *Američka politika za početnike*, Zagreb, 2006.
- Dalibor BROZOVIĆ ur., August KOVAČEC ur., Slaven RAVLIĆ ur., *Hrvatska enciklopedija*, Zagreb, 2002.
- Peter CALVOCORESSI, *Svjetska politika nakon 1945.*, Zagreb, 2003.
- Arthur CONTE, *Jalta ili podjela svijeta*, Zagreb, 1968.
- Lidija ČEHULIĆ ur., *NATO i novi međunarodni odnosi*, Zagreb, 2004.
- Dan DINER, *Razumjeti stoljeće*, Zagreb, 2013.
- Luciano DODDOLI, Manlio MARADEI, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, knjiga prva, Split, 2005.
- Luciano DODDOLI, Manlio MARADEI, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, knjiga druga, Split, 2005.
- F. William ENGDAHL, *Stoljeće rata*, Zagreb, 2004.
- Vladimir IBLER, *Međunarodni odnosi*, Zagreb, 1971.
- Livia KADUM, *Pedeset godina Ujedinjenih naroda*, Politička misao: časopis za politologiju, Vol. 32, Zagreb, 1995., 216. [<http://hrcak.srce.hr/110691>] pristup ostvaren 5.1.2017.
- Henry, KISSINGER, *Diplomacija*, Zagreb, 2000.
- Hrvoje MATKOVIĆ, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, Zagreb, 1995.
- Mladen NAKIĆ, *Sjedinjene Američke Države i globalno okruženje*, Zagreb, 2009.
- Gearoid O TUATHAIL, Simon DALBY, Paul ROUTLEDGE, *Uvod u geopolotiku*, Zagreb, 2007.
- David S. PAINTER, *Hladni rat*, Zagreb, 2002.
- Mladen PUŠKARIĆ, *Europska integracija*, Zagreb, 2012.
- Mladen PUŠKARIĆ, *Razvoj europske integracije*, Zagreb, 2010.

Zlatko RENDULIĆ, *Preobrazba SAD-a u imperijalnu silu*, Zagreb, 2003.

Milutin SRDIĆ ur., *Politička enciklopedija*, Beograd, 1975.

Cyrus Leo SULZBERGER, *Drugi svjetski rat*, Split, 2009.

Emil VIDUŠIĆ, *Hladni rat, vruće cijevi*, Zagreb, 2013.

Radovan VUKADINOVIĆ, *Hladni rat i Evropa*, Čakovec, 1983.

Radovan VUKADINOVIĆ, Lidija ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ, Davor BOŽINOVIĆ, *NATO - Euroatlantska integracija*, Zagreb, 2007.

Radovan VUKADINOVIĆ, *Vanjska politika Sjedinjenih Američkih država*, Zagreb, 2008.

Odd Arne WESTAD, *Globalni hladni rat*, Zagreb, 2009.

Izvori s interneta

http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm, pristup ostvaren 21.1.2017.

<http://www.nato.int/docu/und-nato/und-nato-cro.pdf>, pristup ostvaren 21.1.2017.